

IISALMI KOLJONVIRTA

Taistelualueen arkeologinen tutkimus

Raportti
Koljonvirta - Historiaa ja yrittäjyyttä
Interreg III A Karjala-hanke

Hannu Poutiainen
Mikroliitti Oy

2005

Rahoitus
Interreg III Karjala-ohjelma Iisalmen kaupunki
Ylä-Savon kehitys Oy Koljonvirta Camping/Yösalmi Oy
Pohjois-Savon liitto/kehittämisrahasto

Sisällys

1. Kohde	5
2. Arkeologinen kenttätutkimus 2005	6
3. Kenttätutkimuksen tausta	7
4. Työntekijät	8
5. Tutkimusalue	8
6. Kenttätyömenetelmät	9
6.1 Koeojitus	9
6.2 Tasokaivaus	10
6.3 Pintapoiminta	10
6.4 Metallinilmaisinsintä	11
6.5 Koekuopitus	11
6.6 Maanäyttekairaus	12
7. Dokumentointi	12
Valokuvat	12
Kartat	12
Löydöt	13
Muistiinpanot	13
8. Havainnot ja löydöt	13
8.1 Alue A. Leirintäalue	13
8.1.1 Koeojitus	14
8.1.2 Tasokaivaus	14
8.2 Alue B. Kaarakkalan ja Linnan peltoalue	16
8.2.1 Pintapoiminta	16
8.2.2 Metallinilmaisinsintä	16
8.2.3 Koekuopat	16
8.3 Alue C. Pikku-Iin ranta, kuoppakohde	17
8.4 Alue D. Mansikkaniemi, painanne	19
9. Yhteenvedo ja tulkinta	20
9.1 Alue 1, leirintäalue	20
9.2 Alue B. Kaarakkalan ja Linnan peltoalue	21
9.3 Alue C. Pikku-Iin ranta, kuoppakohde	22

	4
9.4 Alue D. Mansikkaniemi, painanne.....	24
10. Tiivistelmä	25
Liite 1	28
Suomen sodan 1808–1809 taustaa ja päävaiheet Sanna Marin	28
Liite 2	32
Koljonvirran alueen asukkaiden haastatteluja	32
Liite 3	33
Aseistuksesta 1800-luvun alussa ja Koljonvirran taistelussa Hannu Poutiainen.....	33
Liite 4. Valokuvia.	39
Liite 5. Kartat	54
Tutkitut alueet	54
Alueitten nimet.....	55
Yleiskartta, Alue A, leirintäalue	56
Alue A, tasokartta 1	57
Alue A, tasokartta 1	58
Alue 2, yleiskartta	59
Alue 2, tasokartta	60
Alue 2, profiili.....	61
Alue 3, profiili.....	62
Koekaivausalue	63
Musketinkuulat	64
Liitupiiput	65
Piit.....	66
Pullolasit	67
Kaikki löydöt	68
Liite 6.....	69
Löytöluettelo	69

1. Kohde

Nimi

Iisalmi Koljonvirta

Sijainti (taistelualan rajakoordinaatit noin)

Pk 3341 02 Iisalmi

p 7054 60 – 7056 20

i 3507 90 – 3508 10

Iisalmen keskustasta noin 3 – 5 km

pohjoisluoteeseen

Laji

Taistelualue: tykkipattereiden jäännöksiä, majoituskorsujen pohjia, kenttäkalmisto, taistelukenttä irtolöytöineen, kaksi muistomerkkiä

Ajoitus

Suomen sota 1808

Tutkimukset

Pälsi, Sakari 1920, tarkastus/kaivaus

Ylimaunu, Timo 2000, inventointi

Kuokkanen, Tiina ja Marin, Sanna 2003, koekaivaus

Aiemmat löydöt

Oulun Yliopisto, ark. lab., liitupiippuja 3, tuluspii, kvartsi-iskos

KM 2003070: 1 – 21, mm. lyijykuulia 7, venäläisiä kuparirahoja 2 kpl, kuparin paloja, rautaveitsi, tuluspii

Kirjallisuutta

Holm, Carl Johan 1977. Muistiinpanoja Suomen sodasta 1808 – 1809. Espoo.

Nelsson, Bertil 2000. Duncker och Savolaxbrigaden. Falun.

Pennanen, Jouko 2001. Sven Dufva ja Koljonvirta 1808. Jyväskylä.

Rissanen, Santeri 1927. Iisalmen entisen pitäjän historia. Kuopio.

Huomautus

Ylimaunun raportissa esitetyt Koljonvirran taistelualan koordinaatit (x 7305 76-78 y 2506 78-82 z 6) ovat virheelliset

2. Arkeologinen kenttätutkimus 2005

Projekti

Iisalmen kaupunki
Koljonvirta. Historiaa ja yrittäjyyttä
Interreg III A Karjala-hanke

Rahoitus

Interreg III Karjala-ohjelma
Iisalmen kaupunki
Ylä-Savon kehitys Oy
Koljonvirta Camping/Yösalmi Oy
Pohjois-Savon liitto/kehittämisrahasto

Projektipäällikkö

Saku Heikkinen

Suorittaja

Mikroliitti Oy

Kaivauksenjohtaja

FM Hannu Poutiainen

Tutkimus

Arkeologinen koekaivaus

Kenttätyöaika

12. 5. – 29. 5. 2005

Tutkimusalueen laajuus

Prospektointi 0,2 km² : pintapoiminta ja/tai metallinilmaisinsintä, koekuopat kahdessa eri paikassa yhteensä 127 kpl, koeojat 10 kpl pituus yhteensä 150 m
Tasokaivaus kahdessa eri paikassa yhteensä 80 m²

Tutkimusalueet

A. Leirintäalue

Sijainti

p 7054 70 – 90
i 3508 00 – 30

Menetelmät

Koeojitus, tasokaivaus

B. Kaarakkalan – Linnan
peltoalue

p 7054 80 – 7055 70
i 3507 70 – 3508 20

Koekuopitus, pintapoiminta,
metallinilmaisinsintä

C. Pikku-lin ranta

p 7055 06
i 3508 06

Koekaivaus

D. Mansikkaniemi

p 7054 80 – 7054 95
i 3508 60 – 3508 65

Maanäytekairaus, koeruutu,
metallinilmaisinsintä osin

Kansallismuseon kokoelmiin luetteloidut löydöt

KM 2005049: 1 – 88, mm. musketin lyijykuulat 12, tykinammusten kappaleet 8, kuparirahat 2, lukko- ja tuluspiit sekä pii-iskokset 23, lasihelmet 2 kpl

Raportit

Iisalmen kaupunki, Museoviraston rakennushistorian osasto, Kuopion maakuntamuseo

3. Kenttätutkimuksen tausta

Kyseessä oleva arkeologinen tutkimus on osa Iisalmen kaupungin hallinnoimaa *Koljonvirta, Historiaa ja yrittäjyyttä, Interreg III A Karjala –hanketta*. Hankkeen päämääränä on kehittää Koljonvirran aluetta yhteistyössä suomalais-venäläisen sotahistoria- ja matkailuverkoston kanssa.

Kehittämishankkeen lähtökohtana ovat alueen historian ja kulttuuriperinnön hyödyntäminen. Kantavana voimana hankkeessa ovat Suomen sodassa 1808 Koljonvirralla käydyt venäläisten ja suomalaisten (ruotsalaisten) väliset taistelut. Niistä ensimmäinen eli 27. 10. 1808 käyty taistelu on tunnetuin.

Alustavasti vuodelle 2005 suunniteltuja tai mahdollisia arkeologisia kenttätutkimuskohteita olivat

- Koljonvirran länsipuolella Pikku-Iin länsirannan ja pyörätien välisellä rantakaistaleella sijaitsevat kuoppajäänteet
- Leirintäalueella vanhan Kauppilan talon paikantaminen
- Leirintäalueella mahdollisen taisteluaseman jäänteiden esiin kaivaminen
- Koljonvirran itäpuolella kaivausten jatkaminen korsualueella
- Leirintäalueen juhla- eli veistokentän itäpuolella sijaitseva kenttäkalmisto
- Mansikkaniemen kärjen jäännökset

Iisalmissa 28. 4. 2005 käydyssä hankkeen edustajien ja arkeologien välisessä neuvottelussa alustavaa suunnitelmaa tarkennettiin. Kenttätutkimuksen kohteiksi päätettiin valita

- Kuoppakohde Pikku-Iin läntisellä rantakaistaleella
- Vanhan Kauppilan talon paikantaminen leirintäalueella
- Mahdollisen taisteluaseman jäänteiden esiin kaivaminen leirintäalueella Kauppilan eli leirintäalueen nykyisen päärakennuksen edessä
- Taistelun alueen tutkiminen Kaarakkalan ja Linnan tilojen peltoalueella
- Mahdollisen kenttäkalmiston etsiminen Kaarakkalan tilan alueella
- Kenttäkalmisto juhla- eli veistokentän itäpuolella
- Pienimuotoinen tutkimus Mansikkaniemessä aikataulun salliessa

Museoviraston rakennushistorian osaston tutkimuslupaa haettaessa ja kenttätutkimusta aloitettaessa suunnitelma täsmentyi vielä jonkin verran. Arvioimme, että vuonna 1920 tarkastetusta ja raportoidusta (Pälsi 1920) juhla- eli veistokentän itäpuolisesta kenttäkalmistosta ei olisi suhteellisen lyhyessä ajassa ja muiden kohteiden ohessa saatavissa merkittävää uutta tietoa. Mahdollisen taisteluaseman esiin kaivaminen leirintäalueen päärakennuksen edessä ei tullut kysymykseen rakennuksessa pidettyjen monien juhlatilaisuuksien takia. Kävi myös ilmi, että Iisalmen kaupunki kaavailee leirintäalueen juhla- eli veistokentälle rakennustoimia, minkä takia myös kentän alue päätettiin tarkistaa arkeologisesti kenttätutkimuksen yhteydessä.

4. Työntekijät

Iisalmen kaupungin tilaaman työn suoritti Mikroliitti Oy. Valmistelevat työt teki toim.joht., arkeologi *Timo Jussila*, joka osallistui myös paikalla käytyihin neuvotteluihin työn käytännön toteutuksesta sekä oli mukana yhtenä päivänä kenttätöitä aloitettaessa. Samana päivänä oli mukana myös arkeologi *Timo Sepänmaa* kaivinkoneen valvontatyössä.

Kaivauksen johtajana toimi arkeologi, FM *Hannu Poutiainen*, joka vastasi pääasiassa kenttätöiden kokonaistoteutuksesta, työnjohdollisista asioista, metallinilmaisinsennästä ja kirjallisesta dokumentoinnista. Hän kirjoitti myös tekstin raportin arkeologiseen osuuteen ja luettelo kaivauslöydöt. Arkeologi, FM *Tapani Rostedt* toimi tutkijana, joka johti tasokaivaustyötä, koekuopitusta ja pintapoimintaa sekä vastasi valokuvauksesta ja karttojen piirtämisestä. Hän luettelo valokuvat ja hoiti karttojen puhtaaksi piirtämisen. HuK *Sanna Marin* toimi apulaistutkijana, joka osaltaan johti koekuopitusta, pintapoimintaa, löytöjen talteen ottoa sekä valvoi myös kaivaustyötä. Hän kirjoitti raportin historiaosuuden sekä hoiti paikallisten informanttien haastattelut.

Kaivaustyöntekijöinä olivat Iisalmen lukion oppilaat *Harri Husso*, *Tomi Husso*, *Timo Huttunen*, *Arttu Hynynen*, *Antti Hyvönen*, *Kimmo Jalkanen*, *Hanne Järveläinen*, *Perttu Kainulainen*, *Heikki Korolainen*, *Vuokko Lappalainen*, *Lauri Majamaa*, *Mirja Martikainen*, *Henrik Mikkonen*, *Sakari Määttänen*, *Juha Pääkkö*, *Tiina Repo*, *Henri Ryyänen*, *Markus Sirviö*, *Taavi Tapaninen*, *Jussi Tenhunen* ja *Aku Tuppurainen*.

Kiitokset

Projektipäällikkö *Saku Heikkinen* auttoi meitä arkeologeja monella tavalla, mm. karttoihin ja traktorikaivuriin liittyvissä asioissa. Yrittäjä *Tuula Kainulainen* järjesti ystävällisesti tarvittavat sosiaali- ja varastotilat. Yhteysjohtaja *Jouko Pennanen* opasti meitä havainnollisesti Koljonvirran taisteluihin liittyvissä sotahistoriallisissa tapahtumissa. Lehtori *Pekka Ritola* hoiti hankkeeseen liittyneiden opetustilaisuuksien järjestelyt sekä järjesti kaivauksille innostuneita apulaisia. Parhaimmat kiitokset kaikille kenttätöiden valmisteluun ja sen toteutukseen osallistuneille henkilöille!

5. Tutkimusalue

Tutkimus tehtiin Koljonvirran taistelualueella Iisalmissa. Kenttätutkimuksen kohteena ollut alue sijaitsee Tismiön ja Pikku-Iin sekä Koljonvirran rajaamalla alueella, mainittujen järvien ja joen välisellä kannaksella. Lisäksi tehtiin lyhyt maastonselvitys Mansikkaniemessä museon länsipuolisessa metsikössä. Arkeologisesti tutkittu alue (laajuus yhteensä noin 0,2 km²) oli siten maantieteellisesti varsin rajattu. Sen topografia, maaperä ja peitteisyys sekä nykyisten rakenteiden ja rakennusten määrä vaihtelee kuitenkin huomattavasti. Samoin tunnetut ja todennetut tai mahdolliset ja oletetut arkeologiset/sotahistorialliset jäännökset ovat hyvinkin erilaisia eri paikoilla. Maaston ja kohteiden moninaisuuden takia jouduttiin käyttämään useita eri

kenttätutkimusmenetelmiä. Kun oli mahdollista ja/tai tarpeellista, eri menetelmiä käytettiin toisiaan täydentävinä, millä pyrittiin myös mahdollisimman suureen panos-tuotos –suhteeseen.

6. Kenttätömenetelmät

Kenttätöissä käytetyt menetelmät eri paikoilla

- *koeojitus* kaivinkoneella leirintäalueella, tavoitteena oletetun ampumahaudan ja rakennusten jäännösten löytäminen ja paikantaminen
- *tasokaivaus*: leirintäalueella, rakenteiden ja löytöjen esiin kaivaminen ja dokumentointi; Kaarakkalan peltoalueen eteläpuolinen metsikkö, kuoppakohteen merkityksen selvittäminen
- *pintapöimintä* Kaarakkalan ja Linnan tilojen peitteettömillä pelloilla, tavoitteena lähinnä alueen historiaa valaisevien löytöjen kerääminen
- *metallinilmaisinsintä* Kaarakkalan ja Linnan tilojen peitteisillä ja peitteettömillä peltoalueilla sekä satunnaisesti Mansikkaniemessä, tavoitteena lähinnä alueen historiaa valaisevien metalliesineiden löytäminen
- *koekuopitus* Kaarakkalan peitteisellä peltoalueella, tavoitteena mahdollisen kenttäkalmiston löytäminen
- *maanäytekairaus* Mansikkaniemessä, tavoitteena kulttuurikerrosten löytäminen; lisäksi koekaistan kaivaminen tavoitteena yhden painanteen merkityksen selvittäminen.

6.1 Koeojitus

Mahdollisen taisteluaseman esiin kaivaminen Leirintäalueen päärakennuksen edessä ei käytännössä tullut kysymykseen. Siksi päätettiin selvittää alueen muita, historiatietojen ja muistitiedon mukaisia Koljonvirran taisteluihin liittyviä ja mahdollisesti säilyneitä rakenteita, lähinnä mahdollisia ampumahautoja. Niiden sijainnista ei kuitenkaan ollut tarkkaa tietoa. Sen takia niitä päätettiin etsiä kaivamalla koeojia traktorikaivurilla, mikä on nopea ja luotettava menetelmä ko. kaltaisten ja nykyisin maan pinnalle näkymättömien kohteiden etsimisessä. Samaa menetelmää käytettiin myös rakennusten jäännösten paikantamisessa.

Työ aloitettiin paikantamalla ja merkitsemällä kaapelien paikat niillä alueilla, joilla tultiin kaivamaan koeojia kaivinkoneella. Koeojat kaivettiin kapealla ojakauhalla arkeologien valvonnassa puhtaaseen perusmaahan saakka. Ojat dokumentoitiin tarvittavassa määrin valokuvaamalla, mikäli mitään arkeologisesti tai kulttuurihistoriallisesti kiinnostavia anomalia ei todettu. Työn jälkeen koeojat peitettiin kaivinkoneella.

Noin 0,8 m leveitä koeojia kaivettiin *leirintäalueella* kolmeen eri kohtaan 10 kappaletta ja yhteensä noin 150 m. Kolme koeojaa (nrot 1 – 3) leirintäalueelle menevän tien pohjoispuolelle lähinnä pohjois-eteläsuuntaisina: koivua kasvava alue, entistä peltoa. Yksi koeoja (4) leirintäalueelle menevän tien eteläpuolelle sen suuntaisesti (itäkaakko-pohjoisluode) sekä kaksi siihen nähden poikittaista lyhyempää ojaa (5 – 6): tilan piha/puistoaluetta. Kaksi koeojaa kaivettiin nk. veistokentälle, joka sijaitsee leirintäalueelle menevän tien länsipuolella: yksi (10) pohjois-eteläsuuntaisesti ja toinen (9) siihen nähden poikittain. Kaksi koeojaa leirintäalueelle menevän tien itäpuolelle. Alue on koivua kasvavaa entistä peltoa, missä on vielä havaittavissa

matalia, kapeita ja samansuuntaisia ojia. Yksi koeoja (7) kaivettiin itä-länsisuunnassa lähes nurmikön reunasta kohti naapuritontin piharakennusta lähelle tonttien rajaa. Toinen (8) kaivettiin nurmikön reunan tuntumasta lähinnä itä-kaakkosuunnassa lähelle Koljonvirran rantaa.

Koeojassa 8 paljastui kiveystä ja kulttuurikerrosta, minkä perusteella kaivettavaa aluetta laajennettiin sekä jatkettiin poikittaisella koeojan pätkällä. Tälle kohdalle avattiin myöhemmin varsinainen koekaivausalue.

6.2 Tasokaivaus

Koekaivauskohteita oli kolmella eri paikalla.

- *Leirintäalueelta* koeojituksessa löytynyt *rakennuksen perustus* – oletettu Kauppilan tilan päärakennus, joka paloi Koljonvirran taistelun aikana.
- *Pikku-Iin rannassa* Kaarakkalan tilan eteläpuolisessa metsikössä *kuoppakohde* valleineen – oletettu tykkipatteri tai ampumasuoja.
- *Mansikkaniemessä* matala *painanne* – oletettu Suomen sodan aikainen kohde.

Kohteet ovat erilaisia, joten myös kaivausmenetelmät olivat erilaisia.

Leirintäalueen rakennusjäännöksen kiveys ja kulttuurikerros paljastettiin kaivinkoneella pintamullan alta. Sen jälkeen paikalle vedettiin peruslinja, jonka mukaisesti laadittiin kaivauskoordinaatisto. Lähtötaso vaaittiin. Sen jälkeen työtä jatkettiin ensin lapiolla ja sitten lastoilla. Kaivettu maa-aines seulottiin ja kaikki löydöt otettiin talteen.

Pikku-Iin rannan kuoppakohteelle paalutettiin poikittaislinjat ja pinta vaaittiin. Eteläisen vallin poikki kuopan pohjalle saakka avattiin 0,5 m leveä koeoja. Työ aloitettiin lapiolla ja sitä jatkettiin lastoilla. Myöhemmin paikalle avattiin tasokaivausalue.

Mansikkaniemen matalaa painannetta (halkaisija noin 1 x 2 m, syvyys 10 – 20 cm) tutkittiin ensin maanäytekairalla ja metallinilmäsimellä. Kulttuuriperäisen anomalian ja pintakerroksesta saatujen esinelöytöjen perusteella paikalle päätettiin paaluttaa ja avata painanteeseen nähden poikittainen 2 m pitkä ja 1 m leveä koekaista. Turve poistettiin lapiolla ja kaivamista jatkettiin lastoilla. Kaivettu maa-aines seulottiin. Myöhemmin kaivamasta jatkettiin 0,5 m leveänä ojana ns. puhtaaseen perusmaahan saakka.

6.3 Pintapoiminta

Pintapoiminnan tavoitteena oli löytää alueen asutusta ja historiallisia tapahtumia valaisevia esineitä niin rauhan kuin Suomen sodan ajaltakin. Pintalöytöjen perusteella on mahdollista löytää ja paikantaa myös kiinteitä maanalaisia rakenteita, kuten asuinpaikkoja ja saada viitteitä jopa hautapaikoista. Niinpä tässä ko. tapauksessakin pidettiin mahdollisena, että alueella ehkä olevasta kenttäkalmistosta olisi voinut myöhemmän maankäytön yhteydessä nousta ihmisluita pintaan. Pintapoiminnan aikana pyrittiin myös havaitsemaan pellon pinnalla mahdollisesti näkyvät kulttuuriperäiset anomaliat eli poikkeamat.

Pintapöimintaan oli hyvät mahdollisuudet *Kaarakkalan ja Linnan tilojen kynöksellä olleilla peltokohdilla*. Sateiden jälkeen esineet ja niiden kappaleet olivat hyvin esillä. Koululaiset tutustutettiin ensin menetelmään ja löytöaineistoon yhdessä ryhmässä. Sen jälkeen muodostettiin kaksi arkeologien johtamaa ryhmää, joissa oli 4 – 5 työntekijää. Pintapöiminta suoritettiin kaistoittain järjestelmällisesti ja kattavasti. Kaikki havaitut löydöt otettiin talteen; ns. massalöydöt – tässä tapauksessa eläinten luut, rautanaulat jne. – peltolohkoittain; muut löydöt kuten liitupiiput, musketin kuulat jne. – merkittiin suoraan yleiskartoille noin viiden metrin tarkkuudella.

6.4 Metallinilmaisinsintä

Metallinilmaisinsintä tavoitteena oli löytää erityisesti Koljonvirran taisteluun liittyviä metalliesineitä. Metallinilmaisimen avulla on myös mahdollista löytää ja paikantaa asuinpaikkoja ja sopivissa oloissa jopa kalmistoja.

Työ suoritettiin pääasiassa samoilla *Kaarakkalan ja Linnan tilojen peltoalueilla* kuin niillä toteutettu pintapöiminta ja koekuopitus. Metallinilmaisinsintä oli kuitenkin pintapöimintaa selvästi hitaampaa, joten osa peltolohkoista haravoitiin kattavasti ja osa vain osittain. Lisäksi metallinilmaisinta käytettiin paikoin Mansikkaniemessä sekä tarvittaessa kaivauspaikoilla. Ilmaisimen metallinerottelua ei juurikaan voitu käyttää, koska alueelta etsittiin erityisesti rauta-, lyijy- ja kupariesineitä. Niinpä suurin osa löydetystä esineistä olikin rautanauvoja sekä epämääräisiä rautaesineiden kappaleita, joita ei otettu talteen.

6.5 Koekuopitus

Koekuopitus keskitettiin *Kaarakkalan tilan peitteisille peltoalueille*, lähinnä tilakeskuksen itä- ja länsipuolisille pelloille. Työn tavoitteena oli löytää merkkejä suomalaisten kaatuneiden mahdollisesta kenttäkalmistosta. Historiallisten lähteiden, mm. muistiin merkittyjen aikalaiskuvausten perusteella oli aihetta olettaa, että suomalaisia olisi taistelun jälkeen haudattu ko. alueelle. Kaatuneita lienee ollut 34. Maininta kenttäkalmiston sijainnista ”tykkipatterin alapuolella” saattaa viitata joko Kaarakkalan – Linnan alueen tykkipatteriin tai vaikkapa myöhempään Kauppilan pihan (nyk. leirintäalue) tykkipatteriin.

Vainajat lienee haudattu 0,5 – 1 metrin syvyyteen. Mikäli heidät olisi laitettu vierekkäin yhteishautaan, sen laajuus olisi 60 – 70 neliometriä eli säännöllisen muotoisena esimerkiksi noin 8 x 8 m. Ko. kaltaisen kenttäkalmiston löytäminen laajahkolta peltoalueelta ilman tarkempia paikkatietoja on vaikeaa, erityisesti lyhyen kenttätöajan puitteissa.

Luotettavin menetelmä hautojen etsimiseen peltoalueelta on peltomullan kuoriminen puskutraktorin avulla, minkä jälkeen mahdolliset kyntökerrosta syvemmät anomaliat erottuvat yleensä hyvin. Toinen ja edellistä nopeampi tapa on kaivaa riittävän leveitä koekaistoja traktorikaivurilla. Koska tutkittavat pellot ovat yksityisomistuksessa sekä kenttätöaikana nurmella ja aktiivikäytössä, ei koneellinen työ alueella tullut kyseeseen. Kenttätööhön oli kuitenkin käytettävissä suhteellisen runsaasti työvoimaa, joten kenttäkalmiston etsinnässä päädyttiin koekuopitukseen.

Koekuopat (halkaisija noin 0,5 m) kaivettiin verkostossa 10 m välein. Tarvittaessa verkostoa tihennettiin. Kuopat kaivettiin lapiolla ns. puhtaaseen perusmaahan saakka. Seinämät puhdistettiin, ja arkeologit tarkistivat niistä mahdolliset kyntökerroksen alapuoliset anomaliat. Kuoppia kaivettiin yhteensä 127 kappaletta, joista 76 Pikku-Iin läntiselle rantapellolle Kaarakkalan tilan itäpuolelle ja 51 nk. Patterinpellolle Linnan tilan eteläpuolelle. Työn jälkeen kuopat täytettiin mahdollisimman huolellisesti.

6.6 Maanäytekairaus

Maanäytekairaa (nk. geologisauva, T-piikki) käytettiin lähinnä *Mansikkaniemessä* mahdollisten kulttuurikerrosten löytämiseksi. Alue on harjumuodostuma, ja maaperä on siellä lähinnä hienoa hiekkaa sekä paikoin hietaa. Siten maanäytekairan käyttö siellä oli nopeampaa ja vaivattomampaa kuin koekuoppien kaivaminen lapiolla olisi ollut. Kairalla saadut näytteet olivat hyvinkin selviä. Lisäksi maanäytekairan etu koekuoppiin verrattuna on, että mahdolliset kulttuurikerrokset tai rakenteet eivät juurikaan häiriinny toisin kuin koekuoppia kaivettaessa. Maanäytekairaa käytettiin tarvittaessa myös kaivauspaikoilla.

Kairalla todettiin Mansikkaniemessä muutamalla kohdalla selviä kulttuuriperäisiä anomaliaita, joista yhtä tutkittiin tarkemmin.

7. Dokumentointi

Valokuvat

Kenttätöyssä käytettiin digitaalikameraa sekä perinteistä filmikameraa, jolla kuvattiin mustavalkofilmille. Työ aikana otettiin yleiskuvia tutkimusalueesta, kohdekuvia yksittäisistä tutkimuskohteista, taso- ja leikkauskuvia kaivauksen eri vaiheista. Lisäksi otettiin valokuvia eri työvaiheista. Valokuvista laadittiin alustava luettelo kenttätöön aikana.

Kartat

Yleiskarttojen pohjana käytettiin Iisalmen kaupungin tekniseltä toimelta saatuja kaavoituksen pohjakarttoja yms. Kohdekartat piirrettiin millimetripaperille 1:100 sekä taso- ja leikkauskartat 1:50 ja/tai 1:25. Karttojen laatimisessa tarvittavat mittaukset tehtiin taitto- ja kelamitoilla sekä vaaituskojeella.

Löydöt

Tasokaivauslöydöt otettiin talteen pääasiassa ruudun (1 x 1 m) tarkkuudella ja löytötiedot merkittiin löytöpusseihin. Pintapoiminta ja metallinilmaisinelöydöt (lukuun ottamatta ns. massalöytöjä) otettiin talteen noin 5 m tarkkuudella, löytöpussiin kirjoitettiin juokseva numerotunnus, joka merkittiin yleiskartalle. Kaivauksen lopussa rautanaulat ja rautaromu sekä muut arkeologisesti merkityksettömät löydöt hävitettiin. Raportin kirjoittamisen aikana kaikki muut löydöt käytiin läpi ja niiden määrä laskettiin, minkä jälkeen tutkimuksen ja arkeologian kannalta merkitykselliset löydöt luetteloitiin Kansallismuseon kokoelmiin (ks. löytöluettelo ja myös taulukko tiivistelmäluvussa).

Muistiinpanot

Kenttätyön aikana käytetyistä kaivausmenetelmistä ja työvaiheista sekä saaduista havainnoista ja löydöistä tehtiin tarvittavat muistiinpanot.

8. Havainnot ja löydöt

8.1 Alue A. Leirintäalue

Kauppilan talon alueelle tehdyistä varustuksista on jossain määrin ristiriitaisia tietoja. Eräiden tietojen ja tulkintojen mukaan suomalais-ruotsalaisten joukkojen ampumahaudat tai poterot olisi kaivettu virran suuntaisesti Kauppilasta etelään päin. Kauppilan talojen luona ne olisivat kaartuneet luoteeseen jatkuen Ouluntien suuntaisesti Linnaa kohti. Lisäksi on paikallinen tieto (Matti Tossavaiselta 1978 Jukka Pennasen kautta), että leirintäalueen päärakennuksen edestä oli löytynyt 1,3 m syvyydestä osa puilla tuettua ampumahautaa. (Ylimaunu 2000)

Toisaalta on kerrottu, että rintavarustukset oli rakennettu siten, että niiden suunta oli kohti siltaa sekä etelään kohti Nirolanniemeä. Kauppilan talon luo olisi tehty pitkulainen vallihauta jalkaväelle. Lisäksi on mainittu, että Sandels olisi vallittanut Pikku-Iin länsirantaa. (Rissanen 1927, Nelsson 2000)

Nykyisen leirintäalueen paikalla sijainneista Kauppilan tilan rakennuksista on myös jonkin verran tietoa. Matti Tossavaiselta on tieto (1978) Jukka Pennasen kautta, että palaneen talon jäännöksiä oli löydetty nykyisen kioskirakennuksen ja Koljonvirran rannan väliseltä alueelta. Ylimaunun (2000) mukaan palaneen rakennuksen jäännöksen ei välttämättä tarvitse kuulua taistelussa palaneelle päärakennukselle, koska yhtä lukuun ottamatta kaikki tilakeskuksen rakennukset paloivat silloin. Lisäksi taistelun jälkeen paikalle rakennettu uusi Kauppilan talo paloi vuonna 1894.

Mikroliitti Oy:lle annetun tehtävän mukaisesti leirintäalueelta etsittiin siis mahdollisten ampumahautojen tai poteroiden jäännöksiä sekä palaneen rakennuksen jäännöksiä.

8.1.1 Koeojitus

Koeojat 10 kpl, leveys noin 0,8 m, pituus yhteensä noin 150 m. Katso sijainti mukana olevasta kartasta.

Koeojat KO 1 – 3. Ojissa 1 ja 2 oli humuksen sekainen kivennäismaa (hiesua), joka oli paksuudeltaan 30 – 40 cm. Sen alla oli harmahtava hiesu. Ei anomalioita. Ojassa 3 oli kasattua ja kaivettua maata, ilmeisesti vanhaa tiepohjaa, ei kaivettu loppuun.

Koeojat KO 4 – 6. Ojissa oli humuksen sekainen kivennäismaa (hiesua), joka oli paksuudeltaan 30 – 40 cm. Sen alla oli lähinnä harmahtavaa hiesu. Ojassa 4 havaittiin viemärikaivannon paikka sekä ojan 4 ja 6 liittymäkohdassa 1 – 1,5 m laajuinen humuksen sekainen alue, joka meni ympäröivää perusmaata noin 10 cm syvemmälle. Anomaliassa oli hiukan hiiltä ja nokea sekä fajanssia ja tiilen paloja.

Koeojat KO 7 – 8. Ojissa oli humuksen sekainen kivennäismaa (hiesua), joka oli paksuudeltaan 30 – 45 cm. Sen alla, noin 90 m mpy korkeuskäyrän alapuolella, oli alemmalla tasolla harmahtavaa hiesua ja ylempällä tasolla punertavaa hiesua/hietaa. Alempana, lähempänä Koljonvirtaa, harmahtava hiesu muuttui enemmän savensekaiseksi. Molemmissa ojissa havaittiin niihin nähden poikittaisia, kyntökerrosta syvemmälle meneviä, jokseenkin saman suuntaisia ja kapeita (30 – 50 cm) humuspitoisia alueita. Ne tulkittiin pelto-ojiksi. Koeojan 8 leirintäalueen puoleisesta päästä paljastui kulttuuriperäinen anomalia, kiveys ja kulttuurikerrosta, jonka perusteella paikalle avattiin myöhemmin koekaivausalue (ks. kaivausalue KA 1).

Koeojat KO 9 – 10. Ojissa oli paikoin vain hyvin ohut pintakerros (noin 5 – 10 cm), joka sisälsi kivennäismaata ja humusta. Paikoin se oli hieman paksumpi (noin 20 cm) ja eräissä kohdissa oli alueelle tavanomaisen paksuinen (noin 30 cm) pintakerros. Alue oli muutoinkin hyvin tasainen, ja syntyi vaikutelma, että alueelta oli mahdollisesti kuorittu maata. Urakoitsija kertoikin työn kuluessa, että ko. aluetta oli 1970-luvulla tasoitettu koneellisesti. Ei anomalioita.

8.1.2 Tasokaivaus

Kaivausalue KA 1.

p 7054 72

i 3508 18

k 92,5

Noin 75 m²

Alueella, heinittyneellä entisellä pellolla, kasvaa muutamien kymmenien vuosien ikäinen koivikko. Paikka, jossa koeojasta paljastui kiveystä ja kulttuurikerrosta, on varsin tasainen, hyvin loivasti joelle päin viettävä, eikä maan pinnalle näkynyt mitään merkkejä kiveyksestä. Löytöpaikka on melko lähellä sitä kohtaa leirintäalueen nurmikon puolella, josta ennakkotietojen mukaan rakennuksen jäännöksiä oli aiemmin havaittu.

Kaivauspaikkaa rajaa leirintäalueelle päin oja sekä sen vieressä kulkevat valokaapelit, jotka jatkuvat ojan poikki nurmikon puolelle ja kohti kioski/kahvilarakennusta. Samoin kaivausmahdollisuuksia rajasivat alueen kookkaat koivut vankkoine juurineen. Kaivausaluetta saatiin avattua riittävästi itään, pohjoiseen ja etelään; kiveys kulttuurikerroksineen saatiin hyvin esille ja voitiin todeta sen rajoittuminen ”puhtaaseen” kivennäismaahan. Sen sijaan lännen eli leirintäalueen suunnalla koivut ja kaapelit olivat pahasti esteenä, ja siten kiveys saatiin esiin vain vaillinaisesti.

Kaivauksessa todettiin, että paikalla on jokseenkin suora, pohjois-eteläsuuntainen kivirivi (kiveys 1) (pituus 9 m). Se koostuu eri muotoisista, halkaisijaltaan muutaman kymmenen senttimetrin kokoisista ja käsittelemättömistä luonnonkivistä. Kivet, joiden yläpinta ei ole aivan täsmälleen toistensa tasolla, on upotettu osittain maan sisään. Po. kiviriviin liittyy tulkinnasta riippuen joko sen kanssa saman suuntaisia tai poikittaisia kivirivejä (kiveys 2). Paikoin niiden kohdalla puolestaan oli jäljellä osittain hiiltyneiden ja osittain maatuneiden hirsien vähäisiä mutta selviä jäännöksiä. Lähellä ojaa tuli esiin muutamia kiviä, jotka lienevät osa kyseistä kiveystä.

Pitkän kivirivin eteläpään tuntumasta paljastui tiivis pienialainen (halkaisija noin 1 m) kiveys (3), joka koostuu nyrkin ja pään kokoisista kivistä. Kivien väleissä todettiin kivennäismaan lisäksi hiiltä, tiiltä ja palaneiden puiden kappaleita. Sen eteläpuolelta tuli esiin pitkään kiviriviin nähden poikittainen kivirivi (kiveys 4) (pituus 3,5 m, leveys 0,5 m), joka koostuu nyrkin kokoisista ja hieman isommistakin kivistä. Kivet lienee upotettu joko kokonaan tai osittain maan sisään. Vastaavanlainen mutta lyhyempi kiveys (5) löytyi pitkän kivirivin pohjoispään tuntumasta.

Kiveysten kohdalla oli myös tiilen kappaleita. Löytöinä paikalta saatiin talteen fajanssia, punasavikeramiikkaa, vihreätä taso- eli ikkunalasia, liitupiipun kappaleita ja yksi musketin kuula.

Kaivauksen jälkeen osa kiveyksistä peitettiin ja osa jätettiin näkyville. Ennen peittämistä kaivannon pohjalle levitettiin muovinen mansikkamatto. Tilanne ennen maton levittämistä näkyy kaivasalueen 2 pinta-/pohjakartassa. Nykyinen maanpinta on korkeammalla kuin esille tulleet kiveykset, joten syvimmällä olleita ja/tai matalimpia kiveyksiä ei ollut mahdollista jättää esille. Luiskaamalla maanpintaa kohti kiveyksiä saatiin kuitenkin kohde kohtuullisen hyvin jäämään näkyville. Peittämisen jälkeen paikalle kylvettiin nurmikon siemeniä.

8.2 Alue B. Kaarakkalan ja Linnan peltoalue

Pääosa tutkitusta alueesta sijaitsee maantien itäpuolella, pieni osa tien länsipuolella. Peltoalue käytiin läpi peltolohkoittain, joille annettiin kirjaintunnukset (ks. karttaliitteet).

8.2.1 Pintapoiminta

Tehtävä suoritettiin peitteettömillä alueilla kattavasti ja järjestelmällisesti sekä työn kannalta hyvissä oloissa. Pellot oli kynnetty syksyllä, ja sateet juuri ennen pintapoimintaa olivat huuhtoneet löydöt esiin. Myös pintapoiminnan kuluessa satoi useaan otteeseen. Pintapoiminnassa löydettiin mm. punasavikeramiikkaa, liitupiippujen pesien ja varsien kappaleita, fajanssiastioiden sirpaleita sekä kaksi musketin kuulaa. Lisäksi löydettiin tulus- ja lukkopiin kappaleita.

8.2.2 Metallinilmaisinsintä

Tehtävä suoritettiin osin kattavasti ja osin vain osittain, peitteettömillä alueilla hyvissä oloissa ja peitteisillä alueilla kohtalaisissa oloissa. Sade häytti työtä jonkin verran, samoin kuin pitemmäksi kasvanut nurmi myöhemmin. Koko arkeologista kenttätöitä ja sille etukäteen asetettuja tavoitteita ajatellen metallinilmaisimen käyttö palveli hyvin tarkoitustaan. Suurin osa suoraan Koljonvirran taisteluihin liittyvistä metalliesineistä löydettiinkin ilmaisimella. Musketinkuulia löydettiin yhdeksän ja tykinammusten kappaleita kahdeksan. Lisäksi saatiin talteen mm. kaksi kuparikolikkoa, rautaveitsiä, pronssirenkaita ja nahkajalkineen kantarauta.

8.2.3 Koekuopat

Kuoppia kaivettiin vain tietyillä peitteisillä peltolohkoilla. Sää oli työhön varsin sopiva, mutta paikoin koekuoppiin tihkui vettä, mikä häytti havaintojen tekoa: läpimärästä seinämästä ei voinut erottaa tiettyjen eri kerrosten rajoja kuten muokkauserroksen ja kulttuurikerroksen rajakohtaa. Lisäksi pääosa koekuopista sijoittui sellaisille kohdille, joissa maalaji on hiesua, joten kaivetun maa-aineksen seulominen ei ollut mielekäästä. Korkeammilla kohdilla (noin 90 m mpy) maalaji oli hietaa ja hiekkaa, joka todennäköisesti jatkui tilojen pihakeskusten alueille, missä ei ollut mahdollisuutta koekuopitukseen. Koekuoppia kaivettiin yhteensä 127 kappaletta. Niistä todettiin kulttuuriperäisiä anomalioita kahdella eri paikalla: Linnan talon alapuolisella Patterinpellolla kuudessa koekuopassa ja Pikku-Iijärven länsipuolisella rantapellolla seitsemässä kuopassa (ks. taulukko 1). Hautauksiin viittaavia löytöjä tai havaintoja ei kuitenkaan tehty.

TAULUKKO 1. Alueen B koekuopat, joissa kulttuuriperäinen anomalia.

Patterinpelto	Nro	Syv cm	Laji	cm	Laji	cm	Laji	cm
	1	55	Sekoittunut krs: humus ja kivennäismaa	50	-	-	Hieta	5
	2	65	Sekoittunut krs: humus ja kivennäismaa	60	-	-	Hieta	5
	3	65	Kyntökerros	30	Sekoittunut hieno hiekkä ja hiiltä	25	Hiekka	10
	4	65	Kyntökerros	30	Kulttuurikerros, nokea	30	Hieta	5
	5	65	Kyntökerros	30	Kulttuurikerros	30	Hieta	5
	6	45	Sekoittunut krs: humus ja kivennäismaa	45	-	-	Hiesu	
Länsirannan pelto	7	85	Kyntökerros	30	Sekoittunut krs: hiili, savi, hiekka	50	Hiesu	5
	8	55	Kyntö- ja sekoittunut krs	65	-	-	Savi	10
	9	60	Kyntökerros	30	Sekoittunut krs	25	Savi	5
	10	80	Kyntökerros	30	Sekoittunut krs	40	Hiesu	10
	11	75	Kyntökerros	30	Sekoittunut krs, hiiltä	40	Hiesu	5
	12	80	Kyntökerros	30	Sekoittunut krs	40	Hiesu	10
	13	60	Kyntökerros	30	Sekoittunut krs	15	Hiesu	15

8.3 Alue C. Pikku-Iin ranta, kuoppakohde

Kohde on kuvailtu Timo Ylimaunun (2000) inventointiraportissa:

”---11 metriä pitkä, kolme metriä leveä ja yhden metrin korkea valli, jonka pohjoispuolella on kaksi metriä leveä metrin syvä ´hauta´ Tämä syvennys on vallin mittainen ja haudan eteläpuolella sijaitsee toinen, mutta matalampi valli. Kyseessä saattaisi olla Sandelsin rakennuttama tykkipatterin vallitus tai muu ampumasuoja.”

Samalla alueella on myös muita mutta em. selvästi pienempiä ja epämääräisempiä kuoppia. Niitä Ylimaunu on kuvannut seuraavasti:

” --- vallirakennelmasta noin 30 m etelään (---) sijaitsee munuaisen muotoinen kuoppajäännös. Kuopan on 2,2 metriä pitkä, 1,8 metriä leveä ja 0,5 m syvä. Kyseessä on melko todennäköisesti Sandelsin joukkojen ampumakuoppa

Tästä kuopasta etelään noin kahdenkymmenen metrin päässä sijaitsee neljä tai viisi epämääräistä kuoppajäännöstä. Näistä kaksi muistuttaa hieman kuopparakennuksen pohjaa---. Rakennuksen pohjat ovat viisi ja seitsemän metriä pitkät ja kolme-neljä metriä leveät. (---) Näiden pohjien pohjoispuolella on kaksi tai kolme epämääräistä kuoppajäännöstä.

Nämä kaikki jäännökset sijaitsevat hyvin lähellä Pikku-Iin rantaa ja erittäin matalalla. On hankalaa tulkita jäännöksiä asumusten tai asuinkorsujen jäänteiksi. Voi tietysti olla, että (---) ovat Sandelsin joukkoihin kuuluneiden sotilaiden yöpymiskorsuja.”

Kaivausalue KA 2.

p 7055 06

i 3508 06

k 87,5

Noin 5 m²

Kuoppakohde valleineen on jonkin verran metsittynyt. Toisella vallilla on kasvanut useita kymmeniä vuosia lehtipuu, joka on jo ränsistynyt. Paikalla oli myös useita nuoria puita ja vesoja, jotka raivattiin pois ennen kaivaustyön aloittamista. Kuoppa on muodoltaan pitkänomainen, selvät vallit sen pitkällä sivuilla, lyhyet sivut avoimet – toinen järvelle ja toinen maantielle eli peltoalueelle päin. Kuopan pohja on alkuperäistä maanpintaa syvemmällä.

Kuopan keskivaiheilta sen eteläisen vallin poikki kuopan pohjalle saakka avattiin 0,5 m leveä ja 3,5 m pitkä koeoja. Koeoja paljasti kuopan vallista tiilimurskakerrosta ja kuopan pohjalta tiililatomusta. Tiililatomuksen päällä oli kariketta sekä ohuehko kerros humusta ja kivennäismaata. Rakenteen paljastamiseksi ja sen merkityksen selvittämiseksi kuopan pohjalle avattiin sen suuntainen (pituus 5,5 m) ja sen levyinen (leveys 1,2 m) tasokaivausalue.

Kaivettaessa kuopan pohjalta tuli esille selvä tiililatomus, joka kulkee kuopan pohjan suuntaisena ja sen levyisenä. Osa tiilistä on täysin ehjiä ja ne on ladottu yhteen kerrokseen ja vierä viereen varsin huolellisesti. Osa tiilistä on rikkonaisia, ja osa niistä poistettiin kaivettaessa. Em. lehtipuun juuret menevät osittain tiililatomuksen päälle ja osittain sen alle. Juuret lienevät myös rikkoneet tiiliä ja hajottaneet latomusta.

Valliin kaivetusta koeojasta paljastui selvä tiilimurskakerros, joka sisältää murskan lisäksi tiilen paloja ja kappaleita sekä jonkin verran kivennäismaata ja humusta. Kerros jatkui samalle tasolle kuopan pohjalla olevan tiililatomuksen kanssa.

Tiilimurskakerroksesta löytyi myös muutamia isoja paloja lasitettua ja koristeltua sekä myös lasittamatonta punasavikeramiikkaa. Koeojan pohjalta tuli tiilimurskakerroksen alta esiin harmaa hiesu ja siihen rajoittuen kaksi tiililatomusta. Ne ovat kapeat, toisistaan ja kuopan pohjalla olevasta latomuksesta erilliset. Koeojaan nähden ovat risteävät eli ne jatkuivat koeojan seinämien alla. Ne ovat siis saman suuntaiset kuin kuopan pohjalla oleva latomus. Toinen kapeista tiililatomuksista paljastui osittain myös tasokaivausalueen reunasta.

Kaivaustyön aikana etsittiin tiilistä ja niiden kappaleista muurausjälkiä ts. laastia. Sitä ei kuitenkaan havaittu sen paremmin latomusten kuin tiilimurskakerroksen tiilistäkään.

Esiin kaivettu ja puhdistettu kuopan pohjalla oleva tiililatomus jätettiin näkyville. Koeoja ja siitä paljastuneet tiililatomukset sen sijaan peitettiin kaivaustyön ja dokumentoinnin jälkeen.

8.4 Alue D. Mansikkaniemi, painanne

Kaivausalue KA 3.

p 7054 80

i 3508 62

k 92

Painanne on matala mutta selvä, sen halkaisija pinnalta tarkasteltuna on noin 1 x 2 m. Pinnalla oli hieman kariketta ja turvekerros. Ennen kaivauksen aloittamista painanteen kohdalla todettiin maanäytekairalla selvä kulttuuriperäinen anomalia – sekoittunutta kivennäismaata ja sen seassa humusta. Lisäksi painanteen pintakerroksesta löydettiin metallinilmaisimella kaksi metalliesinettä.

Painanteeseen nähden avattiin poikittainen koekaista (1 x 2 m). Kaivettaessa turpeen alta paljastui sekoittunut ja läikittäinen kivennäismaan ja humuksen sekainen kerros, joka vaihteli väriltään harmaasta kellertävään. Kerroksesta löytyi myös osittain maaton puu- ja kasvijätettä. Varsinaisia löytöjä ei tullut. Tehtyjen havaintojen perusteella menetelmää muutettiin ja kaivausta jatkettiin kaivamalla paikalle 0,5 m levyinen koeoja koskemattomaan maahan saakka painanteen rakenteen selvittämiseksi.

Koeojan seinämässä havaittiin pinnasta lähtien samat kerrokset kuin tasokaivauksessakin: karike ja turve, jonka alla sekoittunut harmahtava ja kellertävä sekä humuksen sekainen kivennäismaa (hieno hiekka). Sen alapuolella havaittiin ohut (0,5 – 1 cm) humuskerros, jonka alapuolella katkonainen ja ohut (0,5 – 2 cm) lähes valkoinen huuhtoutumiskerros, joka kulki koeojan päistä viittävästi alaspäin kohti koeojan keskikohtaa. Huuhtoutumiskerros puuttui kuopan keskiosasta noin 0,5 m alalta viitaten siihen, että paikalle on myöhemmin kaivettu pienempi, noin metrin syvyinen kuoppa. Huuhtoutumiskerros alapuolella todettiin kellertävä ja paikoin hieman punertava hieno hiekka, joka alaspäin mentäessä muuttui harmahtavaksi.

Kaivauksen dokumentoinnin jälkeen kaivanto peitettiin.

9. Yhteenveto ja tulkinta

Suomen sodan aikaisella Koljonvirran taistelualueella tehtiin toukokuussa 2005 kahden viikon ajan arkeologisia kenttätutkimuksia. Niissä kaivettiin kahta ennestään tunnettua kohdetta, Pikku-Lin länsirannan yhtä kuoppakohdetta ja Mansikkaniemen yhtä painannetta. Koeojien avulla tehdyissä etsinnöissä löydettiin leirintäalueelta rakennuksen jäännökset, joita tutkittiin kaivauksin. Lisäksi leirintäalueen juhla- eli veistokentän alue tarkistettiin arkeologisesti mahdollisen rakentamisen varalta. Kaarakkalan tilakeskuksen viereisillä peitteisillä peltoalueilla etsittiin mahdollista suomalaisten kenttäkalmistoa koeokuopituksen avulla. Kaarakkalan ja Linnan tilojen peitteettömillä peltoalueilla etsittiin historiallisen ajan esineitä ja merkkejä mahdollisista kiinteistä jäännöksistä pintapoiminnan avulla. Kaarakkalan ja osin myös Linnan tilan mailta etsittiin metallinilmmaisimella erityisesti Koljonvirran taisteluihin liittyviä metalliesineitä.

9.1 Alue 1, leirintäalue.

Koeojat 1 – 10.

KO 1 – 2. Ei anomalioita, ei löytöjä.

KO 3. Sekoittunutta, kaivettua ja kasattua maata. Tulkinta: myöhäisen historiallisen ajan tiepohja, ei arkeologinen kohde.

KO 4. Viemärikaivannon paikka, sähkökaapeleita.

KO 5. Ei anomalioita, ei löytöjä.

KO 6. Risteävän koeojan 4 yhtymäkohdassa humuksen ja noen sekainen kivennäismaa-alue (1 x 1,5 m, syvyys 10 cm alle muokkauskerroksen), jossa fajanssiastioiden sirpaleita ja tiilen paloja. Tulkinta: osa Kauppilan tilan pihapiiriä, ei arkeologisin perustein suojeltava kohde.

KO 7 – 8. Molemmissa koeojissa niihin nähden poikittaisia, kapeita (30 – 50 cm), humuspitoisia ja väriltään tummia sekä muokkauskerrosta hieman syvemmälle meneviä uria. Tulkinta: entisiä pelto-ojia. Koeojan 8 leirintäalueen puoleisessa päässä kiveystä ja kulttuurikerrosta, ks. kaivausalue 1A.

KO 9 – 10. Pois kaivettua ja myös tasoitettua maata, ei löytöjä. *Havaintojen perusteella Koljonvirran leirintäalueen juhla- eli veistokentällä ei ole muinaismuistolain mukaista estettä rakentamiselle tai muulle ympäristöä tai maaperää koskevalle toiminnalle.*

Kaivausalue 1 A.

Paikalta paljastui harmaakivinen, käsittelemättömistä luonnonkivistä tehty rakennuksen perustus. Kivet oli upotettu osittain maan sisään. Niiden kohdalla oli paikoin palaneiden ja maatuneiden hirsien jäännöksiä, minkä perusteella rakennus on tuhoutunut tulipalossa. Rakennus on kiveyksen perusteella ollut ainakin yhdeksän metriä pitkä ja sijainnut pitkä sivu lähinnä Koljonvirran suuntaisesti. Läheltä ojaa tuli esiin muutamia kiviä ja puujäännöksiä, jotka lienevät peräisin ko. rakennuksesta. Niiden perusteella rakennus olisi ollut viisi – kuusi metriä leveä. Rakennusjäännöksen eteläpään kohdalta löytyi yhtenäinen kiveys, ilmeisesti uunin perustus, jonka halkaisija on noin yksi metri.

Rakennuksen kohdalta, varsinkin sen itäisen seinustan eteläosan tuntumasta, löydettiin vihreätä ikkunalasiasia. Lisäksi paikalta löydettiin punasavikeraamisten ja fajanssiastioiden pieniä sirpaleita. Esinelöydöt voitaneen liittää itse rakennukseen ja sen käyttöön. Edellä esitetyn perusteella kyseessä on asuinrakennus myöhäiseltä historialliselta ajalta. Vielä 1800-luvulla tupakkaa poltettiin yleisesti liitupiipuissa, ja paikalta löydettyt kappaleet voivat olla peräisin niin talonväen kuin talossa oleilleiden sotilaidenkin piipuista. Rakennuksen kohdalta löytyi myös pieniä pii-iskoksia, jotka ovat voineet lohjeta niin tulen iskennässä kuin valmistettaessa piikivisiä esineitä. Samalta paikalta löydetty lukkopii voi olla peräisin sotilasaseesta, mutta talteen saatu musketin lyijykuula liittyy epäilemättä Koljonvirran taisteluun.

9.2 Alue B. Kaarakkalan ja Linnan peltoalue

Pääosa tutkitusta alueesta sijaitsi maantien itäpuolella, pieni osa tien länsipuolella. Pintapoisuudella löydettiin punasavikeramiikkaa, liitupiippujen pesien ja varsien kappaleita, fajanssiastioiden sirpaleita sekä kaksi musketin kuulaa. Lisäksi löydettiin tulus- ja lukkopiin kappaleita. Suurin osa suoraan Koljonvirran taisteluihin liittyvistä metalliesineistä löydettiin metallinilmallisimella. Musketinkuulia löydettiin yhdeksän ja tykinammusten kappaleita kahdeksan. Lisäksi saatiin talteen mm. kaksi kuparikolikkoa, rautaveitsiä, pronssirenkaita ja nahkajalkineen kantarauta.

Kenttätutkimuksen perusteella musketinkuulien levinnässä näyttää olevan yksi selvä keskittymä (7 kpl). Se sijaitsee Tismiön ja Pikku-Iin välisellä kapealla kannaksella, nykyisen maantien ja kevyenliikenteenväylän rajaamalla peltolohkolla. Suurin osa kuulista löytyi alueelta, jossa maasto etelästä päin katsottuna pienen nousun jälkeen taittuu loivasti viettäväksi rinteeksi. Maastonmuodon, musketinkuulien keskittymän ja sijainnin perusteella vaikuttaa siltä, että kuulat olisi ammuttu Linnan talon mäen suunnasta kohti hyökkääviä venäläisiä. Sileäpiippuinen, suusta ladattava ja kerran laukeava musketti oli epätarkka ase, joten tulenkäyttö perustui yhteislaukauksiin. Taistelukenttä pyrittiin peittämään tappavalla lyhyen matkan lyijykuurolla. Em. seikat selittäisivät kuulien keskittymän paikalle, jossa hyökkäävät viholliset olivat ahtautuneet rykelmäksi kapealle kannakselle ja tulleet juuri nousun takaa alas viettävälle rinteelle. Linnan talon mäeltä paikalle on 300 – 400 m. Musketinkuulia löydettiin myös samalta kannakselta (2 kpl) mutta leveämmältä kohdalta nykyisen Lahtelan talon kaakkoispuolelta. Linnan talon luoteispuolelta löydettiin yksi musketin kuula.

Tykinammusten sirpaleita, jotka ovat peräisin ontoista ja ruutipanoksella täytetyistä kranaateista, löydettiin yksittäisiä kappaleita (yht. 3 kpl) Kaarakkalan tilan peltoalueelta sen kaakkoon viettävältä rinteeltä. Tismiön ja Pikku-Iin väliseltä kannakselta – samalta alueelta kuin musketinkuulien keskittymä - on lisäksi yksi onton tykin kuulun sirpale ja yksi umpirautainen pyöreä kuula (halk. 32 mm), joka lienee peräisin kartessiammuksesta. Tykinammusten levinnässä näyttäisi olevan keskittymä Linnan talon mäellä. Kenttätutkimuksessa löydettiin suhteellisen pieneltä alueelta neljä sirpaleita. Kaarakkalan talon väki on vuosien mittaan löytänyt metallinilmallisimien avulla huomattavan useita sirpaleita talon päärakennuksen itäpuolisesta perunamaasta. Paikalta on myös pari ehjää tykinammusta. Jokseenkin samalla paikalla oli Koljonvirran taistelun aikaan suomalaisten rintavarustuksia ja tykkipattereita. Linnan talon luona kenttävarustuksessa oli yhteensä kuusi 6-naulaista tykkiä, vänrikki Tauben patteri Koljonvirran sillalle johtaneen tien länsipuolella sekä vänrikkien Gyllenbergin ja Kalmbergin

patteri tien itäpuolella, Kaarakkalanniemellä lähimpänä Koljonvirran siltaa. Joukoista Vaasan rykmentti oli Koljonvirralle johtavan tien länsipuolella ja Oulun läänin pataljoona tien itäpuolella, Iijärven puoleisella rinteellä. Joukkojen ja tykkipattereiden sijainti selittää sen, miksi alueelta on löytynyt niinkin runsaasti tykinammusten sirpaleita ja myös räjähtämättömiä pallokraanaatteja: venäläisten Mansikkaniemellä olleiden tykkien yksi keskeinen maalitaulu on ollut juuri Linnan talon mäen tykkipatterit.

Koekuoppia kaivettiin peitteisille alueille, yhteensä 127 kappaletta. Niistä todettiin kulttuuriperäisiä anomalioita kahdella eri paikalla: Linnan talon alapuolisella Patterinpellolla kuudessa koekuopassa ja Pikku-Iijärven länsipuolisella rantapellolla seitsemässä kuopassa (ks. taulukko 1). Hautauksiin viittaavia löytöjä tai havaintoja ei kuitenkaan tehty.

9.3 Alue C. Pikku-Iin ranta, kuoppakohde

Kohteen maanpinnalle erottuvat osat ennen kaivausta olivat

- Alkuperäistä maanpintaa syvemmälle menevä kaivanto - leveys tulkinnasta riippuen 1 – 2 m -, lyhyet sivut avoimet. Syvyys vallien korkeimmasta kohdasta pohjalle mitattuna noin yksi metri.
- Kaivannon kahden puolen olevat vallit, leveys tulkinnasta riippuen 2 – 3 m
- Rakenteen ulkomitat enimmillään noin 8 x 11 m
- Muoto lähinnä suorakaidetta muistuttava

Timo Ylimaunu on arvellut inventointiraportissaan silmämääräisten havaintojen perusteella, että kyseessä saattaisi olla Sandelsin rakennuttama tykkipatterin vallitus tai muu ampumasuoja. Jo ennen varsinaisen koekaivauksen aloittamista epäilimme arvion paikkansa pitävyyttä. Epäilyyn oli useita syitä.

- Kirjallisuuden ja karttojen perusteella paikalla ei olisi ollut tykkipatteria: suomalais-ruotsalaisten joukkojen tykkiasemat olivat alueella Fredriksdalin kartanon lähellä, Linnan talon mäellä ja Kauppilan talon lähellä.
- Tutkitussa kaivannossa on kaksi suhteellisen korkeaa ja pitkäkököä valla (periaatteessa jalkaväen mahdolliset suojat) Linnan ja Kauppilan talojen suuntaan (ampumasuunnat), siis sinne, missä joukkojemme tiedetään olleen asemassa.
- Valleissa ei ole havaittavissa tykkiaukkoja, joten em. suuntiin ei kanuunalla olisi käytännössäkään oikein voinut ampua.
- Venäläisillä oli tykistöä Mansikkaniemessä, mutta rakenne on avoin Mansikkaniemeen päin, vaikka juuri se suunta olisi pitänyt suojata.

Koekaivauksessa paljastettiin suurin osa kohteen pohjasta sekä pieni osa toisesta vallista. Paljastettujen osien perusteella voitiin tehdä seuraavat havainnot

- Kaivanto on kaivettu alkuperäistä maanpintaa syvemmälle
- Kaivannon pohjalla on selvä yhtenä kerroksena oleva tiililatomus, joka kulkee kuopan pohjan suuntaisena ja sen levyisenä.
- Tutkitun vallin alta paljastui kaksi kapeaa tiililatomusta. Ne ovat toisistaan ja kuopan pohjalla olevasta latomuksesta erilliset mutta sen kanssa saman suuntaiset.

- Tiilissä ei ollut havaittavissa muurausjälkiä ts. laastia.
- Vaikka latomuksia ei paljastettu kokonaan, voidaan esittää arvio, että tiilirakenne on ollut noin 8 – 10 m pitkä ja noin neljä metriä leviä.

Rakenteellisten havaintojen ja löytöjen perusteella voidaan päätellä, että kyseessä on myöhäiseltä historialliselta ajalta peräisin oleva tiilenpolttouuni. Päätelmää tukevat myös alueen eräiltä asukkailta saadut tiedot. He kertoivat 1950-luvulle asti toimineesta tiilipolttamosta, josta saatiin tiiliä sekä omia rakennuksia että myyntiä varten; savi tiiliä varten otettiin aivan polttamon vierestä (Sanna Marin, tässä raportissa).

Tiilenpoltto tuli Suomessa tunnetuksi keskiajalla, kun Turun ja Hämeen linnoja ja kirkkoja rakennettiin. Hattulan läheltä löytyi vuonna 1970 keskiaikainen tiiliuuni. Kuninkaankartanoissa ja kaupungeissa oli 1500 – 1600-luvulla tiilisaleja. Turun saaristopitäjissä talonpojat valmistivat tiiliä jo 1500-luvulla myyntiä varten. Suomen eri osissa talonpojat tekivät 1700-luvulla tiiliä sekä kotitarpeiksi että myyntiin. Vuodesta 1762 tiilenteko oli myös maaseudulla luvallinen käsityö.

Tiilenvalmistuksessa savi sekoitettiin aluksi ilman apuvälineitä, mutta 1800-luvulla tulivat käyttöön hevosvetoiset savikraanat. Ne olivat lankuista tai pyöreistä paaluista tehtyjä, pystyyn nostettuja laatikoita. Keskellä oli vahva hirsinen pysty akseli, jossa oli piikkejä. Samoin oli laatikon sisällä seiniin laitettu piikkejä. Pysty akseliin oli kiinnitetty noin viiden metrin mittainen poikkihirsi, jolla hevonen pyöritti kraanaa. Kraanan alareunassa oli aukko, josta muokattu savi pursui ulos pöydälle. Siitä savi kärrättiin tiilenlyöjälle.

Tiilenlyönti oli käsityötä, ja tiilet muotoiltiin muottien avulla. Savi puserrettiin muottiin ja pantiin sitten laudalle kuivumaan. Kun tiilet olivat perusteellisesti kuivuneet, ne kuljetettiin poltettaviksi.

Tiilet poltettiin aluksi yksinkertaisissa maakuopissa tai miiluissa, myöhemmin aikoina tarkoitukseen rakennettiin uuneja. Kenttäuuneissa, joissa tiiliä poltettiin jo varhaisina aikoina, tiilet ladottiin maahan ja ne peitettiin maakerroksella. Tiilien lomaan jätettyihin väleihin sytytettiin tuli ja polttamista jatkettiin, kunnes tiilet olivat palaneita. Eräissä tiilitehtaissa oli muurattu jo 1800-luvun puolivälissä rengasuuni. Se saattoi olla ns. täkkiuuni, jossa ei ollut holvia, vaan se oli päältä auki. Kun poltettavat tiilet oli ladottu paikalleen, ne peitettiin maalla eli tākättiin. Kun poltetu kohta oli jäähtynyt, tākäky purettiin pois ja poltetut tiilet poistettiin uunista.

Pikku-Iin samalla rannalla olevista kuopista pienintä, halkaisijaltaan noin parimetristä, Ylimaunu piti melko todennäköisesti Sandelsin sotilaiden ampumakuoppa. Suurempia, halkaisijaltaan noin neljä – viisimetrisiä hän arveli varauksellisesti Sandelsin joukkojen tilapäisiksi yöpymiskorsuiksi.

Kirjallisissa lähteissä on mainittu suomalais-ruotsalaisten joukkojen sijainneen alueella Linnan talon mäellä ja Kauppilan talon lähellä, joihin paikkoihin kaivettiin myös varustuksia. Lisäksi on mainittu, että Sandels olisi vallittanut Pikku-Iin länsirantaa. Po. paikka Pikku-Iin rannalla, jossa on kuoppia, ei kuitenkaan vaikuta luontevalta maastonkohdalla jalkaväelle toisaalta sen topografisen sijainnin sekä toisaalta Kauppilan talon ja Koljonvirran sillan luona olleiden omien joukkojen sijainnin ja toiminnan kannalta. Yöpymskorsujen sijaintipaikaksi paikka lienee ollut liian kostea, varsinkin ottaen huomioon ajankohdan loka-marraskuun vaihteessa.

Alueella saattaa toki olla merkitykseltään ja iältään eri ikäisiä kaivantoja ja rakenteita – kuten sangen usein on pitkään asutuilla seuduilla. Todennäköisempää kuitenkin on, että ainakin suurimmat kuopat liittyvät samalla paikalla olevaan tiiliuuniin.

Tiedetään nimittäin, että talonpoikien omien rakennustöiden yhteydessä tiiliuunit olivat aivan rakennuspaikan vieressä. Samoin tarvittu savi, joka kaivettiin lapioilla, pyrittiin saamaan jostain tiiliuunin läheisyydestä. Ainakin paikoin savikuopan takareuna tiedetään kaivetun pystysuoraksi. Seinämän alaosaan kaivettiin sitten noin puolen metrin kolo. Sen jälkeen rinteen laki kiilattiin siten, että savikuoppaan saatiin sortuma, kaato. Siitä savi oli helpompi lapioida joko työnnettäviin tai hevosvetoisiin kärryihin.

9.4 Alue D. Mansikkaniemi, painanne

Kaivausalue KA 3.

Painanteessa todettujen kerrosten perusteella paikalle on kaivettu – sikäli kuin se ei ole luonnonmuodostuma - ensin isompi ja matalampi kuoppa. Se erottui koekaistan seinämässä hyvin ohuena humuskerroksena (maatunut turve) ja sen alapuolisena huuhtoutumiskerroksena. Ne ovat nykyisen maanpinnan alapuolella noin 25 – 40 cm. Huuhtoutumiskerros puuttuu keskikohdalta ja paikalla on sekoittunut hiekka, joka jatkuu yli metrin syvyyteen. Kerrosjärjestys kuten löytynyt osittain maatunut puuaines osoittaa, että paikalle on ensimmäistä kuoppaa selvästi myöhemmin kaivettu toinen ja syvempi kuoppa.

Huuhtoutumiskerroksen perusteella arvioiden ensin kaivettu kuoppa ei ole aivan myöhäiseltä historialliselta ajalta. Maaperän podsolikerroksessa ylipäänsä erottuvan huuhtoutumiskerroksen muodostumiseen on arvioitu kuluva vähintään sata vuotta, selvästi erottuvan muodostumiseen kuluu useita satoja vuosia. Muodostumiseen vaikuttavat kuitenkin olennaisesti maalaji ja sen rakeisuus sekä veden virtaussuhteet, joten tässäkin tapauksessa mitään tarkempaa arviota ei ole mahdollista tehdä. Kummankaan kuopan merkityksestä ei nyt tehdyn hyvin suppean kaivauksen perusteella voi esittää mitään perusteltua arviota.

10. Tiivistelmä

Suomen sodan aikainen (1808) Koljonvirran kuuluisa taistelualue sijaitsee Iisalmen keskustasta nelisen kilometriä pohjoisluoteeseen. Koko alue on noin kaksi neliökilometriä laaja. Sieltä on ennestään tunnettu mm. useita venäläisten tykkipatterien jäännöksiä ja venäläisten sotilaiden kenttäkalmisto sekä taistelukenttä irtolöytöineen. Alueella on myös kaksi muistomerkkiä. Aiemmin alueella on tehty kenttäkalmiston tarkastus/pelastuskaivaus (Pälsi 1920), taistelualan inventointi (Ylimaunu 2000) ja venäläisten majoituskorsujen koekaivaus (Kuokkanen ja Marin 2003).

Nyt tehty arkeologinen tutkimus oli osa Iisalmen kaupungin hallinnoimaa Koljonvirta, Historiaa ja yrittäjyyttä, Interreg III A Karjala –hanketta. Hankkeen päämääränä on kehittää Koljonvirran aluetta yhteistyössä suomalais-venäläisen sotahistoria- ja matkailuverkoston kanssa. Hanketta ovat rahoittaneet Interreg III Karjala-ohjelma, Iisalmen kaupunki, Ylä-Savon kehitys Oy, Koljonvirta Camping/Yösalmi Oy ja Pohjois-Savon liitto/kehittämisrahasto.

Arkeologisen tutkimuksen suoritti Mikroliitti Oy ja tutkimusta johti FM Hannu Poutiainen. Muina tutkijoina toimivat FM Tapani Rostedt ja HuK Sanna Marin. Kaivaustyöntekijät olivat Iisalmen lyseon oppilaita, ja kenttätyö oli osa heidän historiaopetukseensa kuulunutta kurssia. Kenttätyöt tehtiin toukokuussa 2005 ja ne kestivät 12 päivää.

Koko tutkimusalueen laajuus oli noin 0,2 km², jolla tehtiin soveltuvin osin pintapöimintää ja/tai metallinilmainsintää. Yhdelle alueelle kaivettiin 10 koeojaa, yhteensä noin 150 m. Kahdelle alueelle kaivettiin yhteensä 127 koekuoppaa. Tasokaivausta tehtiin kahdella alueella, toisella noin 75 m² ja toisella 5 m².

Kenttätyön keskeisiksi päämääräksi oli asetettu löytää taistelussa palanut Kauppilan tilan päärakennus, mahdolliset ampumahaudat ja suomalaisten kaatuneiden kenttäkalmisto sekä tutkia Sandelsin joukkojen ampumasuojaksi tai tykkipatteriksi inventoinnin perusteella arvioitua kaivantoa. Lisäksi tutkittiin varsinaista taistelukenttää. Tavoitteena oli löytää taisteluun liittyvää esineistöä, joka valaisisi mahdollisesti myös taistelun kulkua.

Kauppilan tilan paikalta ja nykyisen Koljonvirran leirintäalueelta löydettiin palaneen rakennuksen jäännös: harmaakivinen perustus (noin 5 – 6 m x 9 m) ja tulisijan perustus. Paikalta löydettiin mm. vihreätä ikkunalasia, punasavikeraamisten ja fajanssiastioiden sirpaleita, liitupiipun kappaleita ja yksi musketinkuula. Mitään merkkejä mahdollisista ampumahaudoista paikalta ei löytynyt.

Pikku-Iin läntisellä rantakaistaleella oleva ja aiemmin puolustusvarustukseksi otaksuttu kaivanto osoittautui tiiliuunin jäännökseksi. Kaivannon pohjalla on yhtenäinen mutta osin hajonnut tiililatomus yhdessä kerroksessa. Vallin alta paljastui edellisen kanssa kaksi saman suuntaista mutta kapeampaa tiililatomusta. Niistä sisemmässä tiiliä on yhdessä ja ulommassa kolmessa kerroksessa. Koko tiilirakenteen mitat ovat arviolta 4 m x 8 – 10 m. Samalla paikalla olevat eri kokoiset kuopat, joista inventoinnin perusteella yhtä on aiemmin arvioitu ampumasuojaksi ja muita yöpymiskorsuiksi, ovat todennäköisemmin tiiliuuniin liittyviä savenottopaikkoja.

Linnan tilan mäen ympäristöstä etsittiin mahdollista kenttäkalmistoa. Kirjallisuudessa mainittujen tietojen mukaan suomalaiset kaatuneet haudattiin heti tykkipatterien alapuolelle. Hautapaikkana on yleisesti pidetty juuri Linnan tilan mäkeä. Siellähän oli taistelun aikana kaksi tykkipatteria. Muut taisteluun osallistuneet patterit sijaitsivat Fredriksdalin kartanon ja Kauppilan tilan lähellä. Peitteiselle peltoalueelle kaivetuissa koekuopissa havaittiin pienialaiset ja kulttuuriperäiset anomaliat kahdella paikalla. Kenttäkalmistoon viittaavia havaintoja ei kuitenkaan tehty.

TAULUKKO 2. Löydöt. Kerättyjen löytöjen määrä (kpl) kaikilla alueilla yhteensä.

Kuul	Amm	Liit	Kol	Pii	Ker	Faj	Helm	T-las	Kup	Veits	Muut	Yht
12	8	68	2	23	211	21	2	48	4	5	5	409

Kuul = musketin kuulat Amm = tykin ammusten kappaleet Liit = liitupiipun kappaleet Kolik = kolikot Pii = piikiven kappaleet Ker = punasavikeramiikan sirpaleet Faj = fajanssiastioiden sirpaleet Helm = lasihelmet T-las = tasolasi Kup = kupariseosta oleva esine Veits = rautaveitset

Linnan ja Kaarakkalan tilojen peltoalueelta, varsinaiselta taistelualueelta, löydettiin mm. liitupiipun katkelmia, kaksi lasihelmeä ja tuluspiin kappaleita. Lisäksi alueelta löydettiin otaksuttavasti sotilasaseista peräisin olevia lukkopiin kappaleita. Selvästi taisteluun liitettävistä esineistä saatiin musketinkuulia talteen 11 ja kanuunoiden pallokraanaattien sirpaleita seitsemän. Lisäksi löytyi yksi musketinkuulaa isompi rautainen kuula, joka lienee tykin kartessiammuksesta. Tykinammusten sirpaleiden levinnän perusteella arvioiden venäläisen tykistön keskeinen maalitaulu on ollut Linnan tilan mäellä olleet tykkipatterit. Musketinkuulien levinnän perusteella suomalais-ruotsalaiset joukot ovat keskittäneet tulivoiman käytön siihen vaiheeseen, kun venäläiset hyökkäsivät Tismiön ja Pikku-Iin välisen kannaksen yli kohti Linnan tilan mäellä olleita joukkojamme.

Kenttätutkimuksessa kaikkia inventoinnille asetettuja tavoitteita – jotka olivat suhteellisen realistisia joskin myös kunnianhimoisia – ei aivan täysin saavutettu. Toisaalta uutta tietoa, myös hieman yllätyksellistä, saatiin aiemmin löytyneistä kohteista. Viimeisenä yhteenvedona voisi kuitenkin sanoa, että nyt tehty arkeologinen tutkimus palveli tarkoitustaan.

Vuoden 2005 tutkimuksissa saavutetut tulokset pohjautuvat osittain aiemmin julkaistujen historiateosten sekä aiemmin suoritettujen arkeologisten tutkimusten tietoihin. Hyvään tulokseen pääsemistä edesauttoivat myös maanomistajien myötämielisyys, Iisalmen lyseon oppilaiden innostuneisuus ja projektissa mukana olevien iisalmelaisten kannustava asenne sekä oma kiinnostus aihetta kohtaan!

8. 9. 2005

Hannu Poutiainen

KIRJALLISUUTTA

- Holm, Carl Johan 1977. Muistiinpanoja Suomen sodasta 1808 – 1809. Espoo.
- Kanerva, Taito 1983. Tiilien valmistuksesta Kärkölässä. Päijät-Hämeen tutkimusseuran vuosikirja.
- Lissmark, Bengt 2002. Sotilaspistoolit ja –revolverit Ruotsissa 1683 – 2001. Military handguns in Sweden. Hämeenlinna.
- Nelsson, Bertil 2000. Duncker och Savolaxbrigaden. Falun.
- Partanen, Unto 1988. Tykistömuseon 78 tykkiä. Tykkimiehet ry.
- Paulaharju, Jyri 1989. Suomen kenttätykistön historia. I osa. Joensuu.
- Pennanen, Jouko 2001. Sven Dufva ja Koljonvirta 1808. Jyväskylä.
- Rissanen, Santeri 1927. Iisalmen entisen pitäjän historia. Kuopio.
- Smith, Graham (toim.) 1996. Sotilaskäsiaseet. 300 vuotta tuliaseiden historiaa. Gummerus Oy.
- Talve, Ilmar 1990. Suomen kansankulttuuri. Helsinki

Liite 1

Suomen sodan 1808–1809 taustaa ja päävaiheet

Sanna Marin

Napoleonin aikaansaamien yleiseurooppalaisten sotien aikakaudella Ranska totesi tarvitsevänsä liittolaisen vihollistansa Englantia vastaan. Tarkoituksena oli nujertaa Englanti Napoleonin 1806 julistamalla mannermaasulkemuksella. Ranskan ja Venäjän keisarit allekirjoittivat 1807 maiden välisen rauhansopimuksen sekä Tilsitin liittosopimuksen. Aiemmin Napoleonin vastaiseen liittoutumaan kuulunut Venäjä suostui liittymään mannermaasulkemukseen ja painostamaan Ruotsia, joka kuului Napoleonin vastaiseen liittoutumaan, osallistumaan toimiin Englannin eristämiseksi. Ruotsin kuningas Kustaa IV Aadolf ei taipunut Venäjän uhan edessä, vaan kävi selväksi, että ainoastaan sota saattaisi suostutella Ruotsin yhteistyöhön.

Marraskuussa 1807 Venäjä julisti sodan Englannille ja vaati Ruotsia yhteistyöhön. Ruotsille jätettiin 17.2.1808 uhkavaatimus, jossa Venäjä ilmoitti ottavansa Suomen alueen haltuunsa toistaiseksi. Jos Ruotsi lähtisi mukaan mannermaasulkemukseen, sotatoimet lopetettaisiin. 21.2. venäläiset joukot ylittivät Suomen rajan ja pakotesota Ruotsin taivuttamiseksi alkoi.

Kolme venäläistä divisioonaa, kaiken kaikkiaan noin 24 000 miestä, aloittivat sotatoimet Suomessa. Hyökkäys aloitettiin tarkoituksellisesti talvella, jolloin jäätynyt meri esti apuvoimien saapumisen Ruotsista. Suomessa oli kuitenkin aloitettu helmikuun alussa liikekannallepano ja puolustuksen tehostamistoimet: noin 14 000 miehen kenttäarmeija sijoitettiin kolmeen prikaatiin, kaksi Uudellemaalle ja yksi Mikkelin ympäristöön. Puolustuksesta vastuussa ollut Carl Nathanael af Klercker antoi hyökkäyksen alettua käskyn perääntyä tarpeen vaatiessa Hämeenlinnaan asti. Suomen sotilasyliapäällikön Wilhelm Mauritz Klingsporin saavuttua Suomeen peräytymistä jatkettiin hänen käskyllään Pohjanmaalle asti. Alueita luovutettiin taisteluitta ja vetäytyminen alkoi käydä paniikinomaiseksi.

Venäläiset saavuttivat Hämeenlinnan maaliskuussa. Etelä-Suomen rannikolla Helsinki, Tammisaari ja Turku olivat pian valloitettu. Myös Savossa venäläiset etenivät ripeästi peräytyvien suomalaisten joukkojen vanavedessä aina Mikkelistä Ouluun saakka. Lännessäkin joukot peräytyivät, Vaasasta luovuttiin 26.3. Pian Klingsporin johtama pääarmeija ja Eversti C.J. Adlercreutzin prikaatikin olivat menossa kohti Oulua, jossa Savon prikaati jo oli. Taistelukosketus venäläisiin syntyi Pyhäjoen seuduilla, mutta ensimmäinen varsinainen taistelu käytiin 18.4. Siikajoella. Adlercreutzin johtama armeija voitti Kulnevin pienemmät joukot. Voitolla oli psykologista merkitystä ja se enteilikin käännettä sodan kulussa. Reilun viikon päästä venäläiset voitettiin myös Revonlahden taistelussa. Nyt Pohjanmaalle vetäytyneiden joukkojen piti suunnitelmien mukaan aloittaa eteneminen kohti etelää. Etelä-Suomen tärkeät linnoitukset, Svartholma ja Viapori, olivat kuitenkin antautuneet yllättävän helposti. Venäläisistä vaikutti, että suomalaiset olisi muutenkin helppo taivutella antautumaan.

Toukokuussa 1808 Klingsporin pääarmeija aloitti etenemisen. Savon prikaati eversti Johan August Sandelsin johdolla tunkeutui Iisalmen kautta Kuopioon ja edelleen aina Juvalle saakka.

Juvalta Sandels joutui kuitenkin kääntymään saarron pelossa takaisin ja joukot palasivat Toivalan salmeen, jossa prikaati oli koko kesän. Sandelsin joukkojen tehokkaat häirintähyökkäykset venäläisiä vastaan estivät joukkoja etenemästä Pohjanmaalle. Pääarmeija valmistautui kesäkuun puoliväliin asti Siikajoen lähistöllä valtaamaan Etelä-Suomen. Ruotsista odotetut apujoukot eivät muutamista yrityksistä huolimatta päässeet perille, mutta maihinnousuyritysten ansiosta suomalais-ruotsalaisen armeijan kesäsotaretki oli voitokas. Voittoisalle sodankäynnille tuli kuitenkin käännekohta 21.8. Karstulan taistelussa. Pääarmeija vetäytyi pohjoiseen ja hävisi Ruonan ja Salmin taistelut. Oravaisten verinen taistelu, jossa Suomen päävoimat lyötiin, tapahtui 14.9. Aselevon solmiminen alkoi näyttää sopivimmalta vaihtoehdolta. Joukoilla ei ollut enää taistelutahtoa. Klingsporin erottua astui voimaan Lohtajan aselepo 30.9.

Sandelsin Toivalaan asettuneet joukot olivat peräytyneet Iisalmeen Paloisvirralle ja pystyttäneet asemansa virran ympärille. Lohtajan sopimuksen aselepolinja pakotti Sandelsin joukot siirtymään pohjoisemmaksi Koljonvirralle. Aselepo päättyi 27.10. kello 12, ja tuolloin venäläiset joukot hyökkäsivät. Taistelu oli ankaraa, mutta vähälukuisemmat suomalais-ruotsalaiset joukot voittivat kamppailun. Venäläiset jäivät aseisiin Koljonvirran sillan itäpuolelle muutamiksi viikoiksi, kunnes marraskuun 10. ja 11. päivän välisenä yönä suomalais-ruotsalaiset tekivät yllätyshyökkäyksen venäläisten selustaan, tällä kertaa häviten taistelun.

Koljonvirran ensimmäinen taistelu oli suomalais-ruotsalaisten joukkojen viimeinen voitto Suomen alueella. Pääarmeijakin oli vetäytynyt kohti Oulua ja 19.11. solmittiin Olkijoella aselepo. Sopimuksessa sallittiin pääarmeijan vetäytyä Ruotsin puolelle, Kemijoen ylitse. Suomalais-ruotsalaisten joukkojen rippeet poistuivat Suomesta 13.12. mennessä. Sota alkoi olla loppumaisillaan, ja 17.9.1809 solmittiin Haminassa lopullinen rauha, jossa Ruotsin kuningas luopui oikeuksistaan Suomeen. Sodan edetessä sen luonne oli muuttunut painostussodasta valloitusodaksi, jonka päämääränä oli Suomen haltuunotto. Suomi sai kuitenkin haltuunoton jälkeen autonomisen aseman. Suomen autonomisen aseman saamiseen vaikuttivat varmasti useatkin seikat, mutta esimerkiksi Tauno Räisäsen Iisalmen kaupungin historiassa vihjataan, että joidenkin tahojen mielestä Koljonvirran taistelussa, jossa keisarin ystävä ruhtinas Dolgoruk kaatui, ilmennyt suomalaisten taistelutahto isänmaan puolesta muokkasi keisarin mielipidettä suopeaksi autonomialle.

Koljonvirran taistelut

Sandels joukkoineen oli vetäytynyt hiljalleen Toivalasta Iisalmea kohti ruhtinas Dolgorukin johtamien venäläisjoukkojen lähestyessä. Jo aiemmin Sandels oli valmistautunut vetäytymiseen etsimällä sopivaa puolustuspaikkaa pohjoisesta. Iisalmen Paloisvirta oli valmiiksi vallitettu Savon prikaatin vetäytyessä Toivalasta. Venäläisten julistaman aselevon takia Sandels joutui kuitenkin luovuttamaan Paloisvirran ja vetäytymään Iisalmen kirkon länsipuolelle, aselepolinja nimittäin kulki kirkon kautta. Sandelsin joukot asettuivat Koljonvirralle puolustusasemiin.

Aselepo oli ilmoitettu päättyväksi 27. lokakuuta kello 12 ja tuon päivän aamuna saivat kaikki joukot käskyn valmistautua taisteluun. Suomalais-ruotsalaisia joukkoja oli Partalan kylässä, Kattaalassa, Linnan talon lähistöllä sekä Fredriksdalissa, jonne esikunta ja Sandels olivat asettautuneet. Ruhtinas Dolgoruk oli saanut esimiehiltään määräyksen hyökätä heti aselevon päätyttyä Iisalmen kirkolta Koljonvirran yli suomalaisten aseisiin, ja 27.10. tasan kello 12 kuultiin laukauksia sekä torvensoittoa Iisalmen kirkolta. Venäläisten ensimmäinen yritys ylittää silta epäonnistui, kuten epäonnistui suomalais-ruotsalaisten joukkojen suunnitelma tuhota

Koljonvirran silta lopullisesti. Silta oli aiemmin purettu puoliksi, mutta siihen oli asetettu irtolankkuja, jotta Savon jääkärit pääsisivät vielä sillalla kulkemaan. Irtolankut vetäistiin kuitenkin pois heti hyökkäyksen alettua. Venäläisten onnistui myöhemmin korjata silta ja siirtää joukkoja sillan länsipuolelle, jolloin suomalais-ruotsalaisten joukkojen etuvartioidet saivat vastaansa ylivoiman. Venäläiset ajoivat Savon jääkärit Kauppilasta ja käyttivät taloa tulisuojana. Näin venäläisiä joukkoja kertyi yhä lisää virran länsipuolelle.

Sandels antoi venäläisjoukkojen kuluttaa voimiaan ja lähestyä Linnan talojen aluetta, kunnes antoi hyökkäyskäsken lähes viime hetkillä. Tykistön ja jalkaväkiaseiden yhteislaukauksen jälkeen kolme suomalaisten rivistöä iski vihollisen kimppuun ja onnistui lyömään venäläisten joukot hajalle. Vihollisia ei ainoastaan ajettu pois, vaan heistä suuri osa surmattiin pistimillä. Taistelun tulos oli selvä, mutta vasta illalla noin kello 19 aikoihin sotiminen loppui. Kuvaavaa taistelulle on mitä Sandelsin kerrotaan sanoneen taistelun jälkeen katsellessaan sotatannerta: ”Hyvät herrat! Tämä on pieni Austerlitz!” Venäläiset lähtivät taisteluun lähes 7000 miehellä ja menettivät noin 1200, kun taas Sandelsilla oli taistelun alkaessa ainoastaan 1200 miestä, ja miestappiotkin jäivät pieniksi, vain 34 miestä kaatui. Osapuolet sopivat 36 tunnin aselevosta ja ryhtyivät kokoamaan joukkojaan sekä hoitamaan haavoittuneitaan.

Venäläisjoukot yrittivät 28. päivä lokakuuta useaan otteeseen saartaa suomalais-ruotsalaiset joukot. Sandels teki päätöksen vetäytyä Salahmille ja prikaati lähti liikkeelle 29.10. Etelämmäksi Vieremälle jätettiin etuvartioidet. Salahmilla ollessaan joukot linnoittivat ympäristöä, minne vihollinen teki vain yhden tiedusteluretken, mutta pysyi muuten aloillaan. Venäläisten joukkoja oli Iisalmen kirkon lähistöllä, Paloisvirralla, Fredriksdahlissa ja noin 1000 miestä Koljonvirran sillan luona. Sandels antoi everstiluutnantti Dunckerille 6.11. käsken hyökätä Iijärven itäpuolelta venäläisjoukkojen, jotka olivat majoittuneina Koljonvirralla, kimppuun. Tarkoitus oli päästä sillalle asti, ja polttamalla se katkaista venäläisten yhteys länsipuolelle, minkä jälkeen joukkojen oli määrä edetä kohti Fredriksdalia ja Valkeiskylää. Samaan aikaan pääjoukot lähtisivät etenemään Vieremältä kohti etelää. Yllätyshyökkäyksen oli määrä tapahtua marraskuun 10. ja 11. päivän välisenä yönä puolenyön aikaan. Oli sovittu myös, että jos yllätyshyökkäys onnistuisi, ampuisivat Dunckerin miehet Koljonvirran sillalta raketteja etenemisen merkiksi Sandelsin odottaville joukoille.

Dunckerin joukot saivat edetä rauhassa yön hiljaisuudessa lähelle Koljonvirtaa, jossa he yllättivät ja löivät venäläisen vartioston nopeasti. Mutta viesti yllätyshyökkäyksestä kuitenkin kiiri eteenpäin. Duncker jatkoi etenemistä ja Hietämäellä maamajoihin, tai korsuihin, majoittuneet venäläisjoukot antautuivat. Kuitenkin Hietalahden pohjukassa olevat venäläissotilaat jatkoivat yhä puolustautumista, ja kun antautuneita joukkoja ei ollut ehditty riisua aseista, liittyivät ne nyt uudelleen taisteluun suomalais-ruotsalaisia joukkoja vastaan. Mies miestä vastaan käydyssä taistelussa vihollisia ja omia ei voitu erottaa toisistaan kuin kielen perusteella. Kolmen tunnin taistelun jälkeen Dunckerin oli pakko irrottaa joukkonsa vihollisten joukosta ja aloittaa hankala vetäytyminen soitten ja erämaitten läpi. Suomalais-ruotsalaiset joukot, jotka olivat odottaneet etenemismerkkiä Dunckerin joukoilta, palasivat entisiin asemiinsa. 13.11. Dunckerin osasto palasi Vieremälle lyötynä, ja 14.11. lähti koko Sandelsin prikaati marssimaan kohti pohjoista. Niin Dunckerin joukot kuin venäläisetkin menettivät noin 200 miestä Iisalmen ”verisaunassa”.

LÄHTEET

- Danielson, Joh. Rich 1896. Suomen sota ja Suomen sotilaat vuosina 1808–1809. Helsinki.
- Holm, Carl Johan 1977. Muistiinpanoja Suomen sodasta 1808–1809. Espoo.
- Luntinen, Pertti 1997. The Imperial Russian Army and Navy in Finland 1808–1918. Helsinki.
- Nelsson, Bertil 2000. Duncker och Savolaxbrigaden: Finska kriget 1808–09. Lund.
- Osmonsalo, Erkki K. 1947. Suomen valloitus 1808. Porvoo.
- Pennanen, Jouko 1982. Sven Dufva ja Koljonvirta 1808. Iisalmi.
- Räisänen, Tauno 1959. Iisalmen kauppalan ja kaupungin historia 1860–1930. Kuopio.
- Zetterberg, Seppo 2003. Autonominen suuriruhtinaskunta. Suomen historian pikkujättiläinen. Helsinki.

Liite 2

Koljonvirran alueen asukkaiden haastatteluja

Haastattelija HuK Sanna Marin

Kaija Valkolan haastattelu, kesäkuu 2005

Syntynyt 29.1.1928, mennyt naimisiin Martti Valkolan kanssa 1955, jolloin heille lohkaistiin Valkolan tilasta oma tila läheltä Tismiötä. Ilmeisesti Martin veli jäi asuttamaan Valkolaa.

Kaijan mukaan tila on ollut Valkolan suvulla jo pari sataa vuotta, hän epäili myös, että tilalla olisi asuttu ennen Suomen sotaa. Hän on kuullut, että tilan rakennukset olisivat palaneet sodassa pientä aittaa lukuun ottamatta. Tässä aitassa olisi sitten asunut kolmen tilan perheet väliaikaisesti ennen uusien rakennusten valmistumista. Sukutaulujen mukaan Valkolat olisivat tulleet tilalle asumaan Suomen sodan aikoihin, todennäköisesti aikahaarukka on 1800-1810.

Kaijan mies Martti on kertonut aikanaan, että Valkolaan kuului tiilipolttamo maiden reunamilla, ja savea olisi tiiliä varten saatu aivan vierestä. Kaijan mukaan tiilipolttamo olisi ollut olemassa viimeistään 1920-1930-luvulla, sillä tuolloin on rakennettu tilan vanha navetta ja kellari, joihin on tiiliä tarvittu.

Aune Valkolan haastattelu, kesäkuu 2005

Tullut tilalle vuonna 1949 mennessään naimisiin Paavo Valkolan kanssa.

Aunen mukaan Valkolan suku olisi tullut tilalle juuri Suomen sodan jälkeen, ehkä noin 1810. Suvun nimi ollut aiemmin Valfors.

Tilan alueelta löytynyt kolikoita, sekä venäläisiä että ruotsalaisia ja kuula, löytöjä tullut Patterin pellosta sekä aivan talon liepeiltä puutarhasta.

Tiilipolttamosta Aune muisteli, että sitä olisi viimeksi käytetty vuonna 1951. Tiiliä käytettiin omiin rakennuksiin, mutta niitä olisi Aunen mukaan myös myyty.

Elvi Ruotsalaisen haastattelu, kesäkuu 2005

Elvi tullut Linnan tilalle vuonna 1956, hän muutti miehensä kanssa Nilsiästä. Talo ostettiin Hurskaisilta, jotka asuivat kuitenkin vain vuoden tilalla, tätä ennen tilaa asutti Taavetti Ulmanen.

Linnan tilan alueelta (ei enää nykyään tilan aluetta) Kiuruveden tien varresta, Kaarakkalanpuron oikealta puolelta, Makkaraniityksi kutsutusta paikasta on löydetty useita tykin kuulia. Lisäksi tiedossa olevat Linnan ja Patterin pellot, joista löytöjä.

Vanhat asukkaat, Ulmaset ovat Elvin mukaan löytäneet Linnan tilan rakennusten ympäristöstä vanhoja ruotsalaisia rahoja, taalereita. Rahojen olinpaikasta ei ole tietoa.

Liite 3

Aseistuksesta 1800-luvun alussa ja Koljonvirran taistelussa

Hannu Poutiainen

Tykistö

Aivan vähäisiä muutoksia lukuun ottamatta kenttätykki oli jo 1500-luvun alussa samanlainen kuin 1800-luvulla. Putki oli joko pronssia tai rautaa, ja sen sisusta oli sileä.

Tykit jaetaan käyttötarkoituksen mukaan eri tyyppeihin. Kenttätykit ovat jalkaväkeä pääasiallisesti epäsuoralla raskaalla tulella tukevan aselajin, kenttätykistön tykkejä.

Tykkien ammus oli pyöreä lyijy-, rauta- tai kivikuula, jota käytettiin 1600-luvulle saakka. Em. ammusten ohella käytettiin 1500-luvulta lähtien ruudilla täytettyjä rauta- tai kuparikuorisia pommeja eli kranaatteja. Niiden sytyttimenä toimi tulilanka tai ruudilla täytetty putki, jotka oli sytytettävä erikseen ennen laukaisua. 1600-luvulla annettiin ruutipanoksen sytyttää myös ammuksen sytytin.

Tiheitä jalka- ja ratsuväkiryhmittymiä vastaan käytettiin mieluiten kartesseja eli hauleja sekä rauta- ja kivisirpaleita sisältäviä pakkauksia. Pommiin lisättiin 1800-luvulla kartessihauleja, jolloin syntyi kartessikranaatti eli shrapnelli.

Tykkimallien ominaisuuksien perusteella tykit on 1930-luvulle saakka luokiteltu kanuunoihin, haupitseihin ja mörssäreihin. Kanuunassa putken pituus on yli 20 pituuskaliiperia (20 L) eli 20 kertaa putken sisämitta. Kanuunat ampuivat pyyhkäisevällä laakatulella kuulia ja kartesseja. Haupitsin putken pituus on 12 – 20 L, ja ase ampui kaaritulella pääasiassa pommeja. Mörssäri, piiritystykki, ampui jyrkkää kaaritulta ja pommeja, ja sen putken pituus on alle 12 L.

Tykkien tarkemman määrittelyn avuksi otettiin jo 1400-luvulla naulaluku (naula = noin 0,5 kg), joka kertoi, kuinka monta naulaa painoi kunkin tykin umpinainen rautakuula. Tämä putken läpimitan eli kaliiperin mitta säilyi yleisessä käytössä 1800-luvun puoliväliin saakka. Esimerkiksi kolme naulaa on noin 76 mm ja yhdeksän naulaa on noin 107 mm.

Tykki ladattiin putken suusta ja laukaistiin sytyttämällä sankkiruuti putken perässä olevan reiän kautta. Aseesta tuli helposti kuljetettava ja siirrettävä, kun putki liitettiin puiseen lavettiin, joka puolestaan laitettiin joko yhden tai kahden pyöräparin varaan. Putken korotuskulmaa säädeltiin puukiilalla, johon 1700-luvulla liitettiin siirtoruuvi tai ryhdyttiin käyttämään rautaista korotusruvia.

Lyhyiden ampumamatkojen takia erityisiä tähtäyslaitteita ei tarvittu: tähdättiin pitkin putken pintaa, nojautettiin kokemukseen tai kiinnitettiin putkeen kiväärin jyvän tapaisia mittatikkuja. Kaaritulta ammuttaessa turvaututtiin yksinkertaisiin luotinarulla varustettuihin kulmamittareihin.

Suustaladattavien tykkien suurin heikkous oli lyhyt kantama ja epätarkka tuli. Tilkkeenä käytetystä turpeesta tai heinästä huolimatta suuri osa paineesta pääsi purkautumaan ammuksen sivusta. Putkea pienempi ammus oli löysästi putkessa ja poikkesi usein suunnasta lähtiessään putkesta. Pyöreän ammuksen lento-ominaisuudet olivat lisäksi huonot. Tykkien äärikantamat olivat 1800-luvun alussa 900 – 1500 m, ja tehokas ampumaetäisyys oli puolet lyhyempi. Kun esimerkiksi Preussin tykistön seitsemän naulan haupitsi 1700-luvun lopulla ampui vajaan 700 m:n päässä olleeseen maaliin, lyhyimmät laukaukset putosivat 200 m maalin eteen ja pisimmät vastaavasti 200 m taakse.

Kenttätykistön tulen teho 1700-luvulla määrittyi kuten myöhemminkin ampumaetäisyyden ja käytetyn ammuslajin mukaan. Palloluoti (ammus, kuula) vaati tehotakseen täysosuman suoraan tai kimmokkeena; ohi ammuttu kuula meni aina hukkaan. Eurooppalaisten kokeiden ja kokemuksen mukaan arvioitiin 12-naulaisen kanuunan palloluodin lävistävän 600 m:n etäisyydellä 2,5 m tiivistä maata, 6-naulaisen vastaavasti 2,2 ja 3-naulaisen 1,5 m. Palkokranaattien räjähdys- ja sirpalevaikutus oli suoraan verrannollinen ammuspainoon ja ampumaetäisyyteen. Kranaattien vaikutussäde oli muutamien metrien luokkaa niissä tapauksissa, kun sytyttiin toimi oikea-aikaisesti eikä tukahtunut. Tavoitteena oli saada aikaan räjähdys juuri putoamishetkellä. Lähietäisyyksillä paras torjuntatapa oli ampuminen kartesseilla tai raehaulilatauksilla. Esimerkiksi Helvigin 6-naulaisen lähikartessissa oli 121 kappaletta 2 luodin (á 32 g) painoista rautakuulaa. Kenttäkanuunoiden kartessien lyijy- ja rautakuulat vaikuttivat tehokkaimmin noin 100 m:n etäisyyksillä.

Venäläistä tykistöä uudistettiin 1700-luvun jälkipuoliskolla, mikä edellytti mm. tykkimallien yksityiskohtaista luokitusta. Kevein oli 6-naulan kanuuna, joka ampui luoteja ja kartesseja. Toisena oli 12-naulan kanuuna, jolla ammuttiin luoteja sekä pommeja. Erikoisuutena oli kaksoishaupitsi, joka koostui kahdesta samalle lavetille yhteen valetusta 6-naulan haupitsiputkesta; ammuslajeina olivat kranaatit ja kartessit. Lisäksi uuteen suunnitelmaan kuului 2-puudan (puuta = 16,4 kg) kanuunahaupitsi, joka sai kutsumanimen jedinorog eli yksisarvinen. Venäläisen tykistön alamäki jatkui kuitenkin aina 1700-luvun viimeisiin vuosiin asti. Vuonna 1794 perustettuihin yksikköihin, tykistökomppanioihin, kuului 14 tykkiä: seitsemän 6-naulan kanuunaa ja seitsemän ¼-puudan kanuunahaupitsia. Tykkimalleja uudistettaessa pyrittiin konstruoimaan kohtuullisen raskas mutta silti kenttäkelpoinen ja luotettava ase. Lopputuloksina olivat uudet 6- ja 12-naulan tykit.

Suomen sotaan osallistui sen alkuvaiheessa kuusi venäläistä tykistökomppaniaa eli noin 72 tykkiä. Taistelukuvausten mukaan venäläiset eivät kuitenkaan käyttäneet missään yksittäisessä taistelussa komppaniakokonaisuutta, vaan tykit, 1 – 5 pataljoonaa kohden, alistettiin jalkaväkijoukoille. Venäläiset historioitsijat ovat olleet yksimielisiä tykistönsä vähäisestä osuudesta käydyissä taisteluissa. Syitä tehottomuuteen olivat mm liikkumisvaikeudet, ammusten puute ja heikosti onnistunut tulen keskittäminen. Lisäksi heikokkoon tulokseen vaikutti, että vastassa oli myös ammattisotilaita, Suomen tykistörykmentin miehiä.

Koljonvirran taistelussa venäläisen tykistön vahvuus oli vähintään 17 putkea, mahdollisesti jopa 22 tykkiä. Venäläisillä oli Iijärven itärannalla Mansikkaniemen rinteessä ja ulompana niemessä kahdeksan tykkiä. Venäläisten tykistö ampui raehauleja ja kartesseja. Lisäksi järven rannalla Kanasaaren ja Kuolionsaaren kohdalla oli kaksi tykkiä.

Suomen sodan kynnyksellä tykistön yleisin ammus oli edelleen takorautainen pallokuula. Haupitseilla oli valikoimassaan myös palkokranaatteja. Lähietäisyyksien tulituksen tehokkain

projektiili oli kartessi. Suomen tykistörykmentillä oli liikekannallepanon tullessa kirjanpidon mukaan kaikkiaan 170 erilaista tykkiä, jotka oli jaettava tykkipattereille. Erityisesti vaikean hevos- ja ammustilanteen takia suuri osa tykeistä – yli 100 putkea – jäi kuitenkin varastoon.

Sotajaotuksessa tykistövoima jaettiin siten, että 3. prikaatin Savon prikaatin tykistökomppania sai 3-naulaiset rautaiset kenttäkanuunat. Peräytymisvaiheen lopulla 7. 4. muutettiin tykistön taistelujaotusta siten, että 4:een prikaatiin kuului 2. patteri ja Savon prikaatin tykistökomppania, ja reserviaseina oli neljä kevyttä 3-naulaista kanuunaa sekä kahdeksan 3-naulaista ja kahdeksan partikanuunaa. Tykkejä prikaatilla oli yhteensä 38, mutta kaikkia niitä ei voitu käyttää mies- ja hevospuutteen takia. Revonlahdella 27. 4. saavutetun voiton jälkeen jaotusta muutettiin siten, että kullekin prikaatille alistettiin 6-naulan patteri. 4:llä prikaatilla oli sen jälkeen 8 tykkiä ja lisäksi se sai sotasaalistykeistä muodostetun 2-tykkisen haupitsipatterin (nk. yksisarvisia). Kenttäärmeejan aloittaessa kesän 1808 sotateimet tykistön organisaatio muuttui jälleen, ja patterit jakaantuivat eri joukkoihin.

Koljonvirran taistelu 27. 10. oli tykistöllisesti Suomen sodan huomattavin tapahtuma. Siellä tykistöä käytettiin ehkä ensimmäisen kerran täysitehoisesti hyväksi. Raskaan tulen on arvioitu vaikuttaneen ratkaisevasti taistelun lopputulokseen, kun tykistöupseeri Sandels johti joukkonsa voittoon. Suomen tykistörykmentin osalta tykkien määrän on mainittu olleen Iisalmella 9. 10. 1808 yhteensä 14 putkea: kaksi kevyttä patteria, joissa kummassakin neljä 6-naulan tykkiä, sekä yksi patteri, jossa kuusi 3-naulan tykkiä. Suomalaisen tykistön vahvuudeksi taistelussa on mainittu myös hieman edellisestä poikkeava luku eli 12 putkea. Aselevon ajaksi kaksi tykkiä sijoitettiin Koljonvirran länsipuolelle sillan kohdalle Kauppilan talon taakse, Kauppilan talon ja Linnan talon välisen kapeikon eteläpäähän. Muu tykistö sijoitettiin Mehtolaan.

Taistelun lähestyessä annettiin määräys seuraavien tykkien (yhteensä 10) sijoittamisesta aseisiin: Linnan talon luona kenttävarustuksessa kuusi 6-naulaista tykkiä, vänrikki Tauben patteri Koljonvirran tien oikealla puolella sekä vänrikkien Gyllenbergin ja Kalmbergin patteri Kaarakkalanniemellä lähimpänä Koljonvirran siltaa; Fredriksadalin kartanon luona Pölkkyinniemen kenttävarustuksessa vänr. Tamelanderin patteri, kaksi 6-naulaista tykkiä; makasiinin luona – se oli sijoitettu Fredriksdalin kartanon pohjoispuolelle Kattaalaan – ltn. Swebiliuksen patteri, kaksi 3-naulaista tykkiä. Aselevon aikaan Kauppilan talon taakse oli sijoitettu kaksi kanuunaa. Ilmeisesti ne olivat edelleen paikoillaan. Ainakin on mainittu, että yhdessä etuvartiojoukkona toimineen Savon jääkäripataljoonan kanssa (maj. Grotenfelt, Malm ja Duncker) kanssa oli tykkejä, joiden tehtävä oli vahvistaa joukkoja ja yhdessä jääkärien kanssa ampua lähietäisyydeltä kohti siltaa. Kapteeni Elfving toimi tykistön päällikkönä. Hänen tykkinsä ampuivat Koljonvirran sillalle ja venäläisten tykkipattereihin. Venäläisten joukkojen hyökätessä yli Koljonvirran sillan Kauppilaan ne pakottivat Sulkavan ja Kerimäen komppaniat väistymään kanuunoineen kapean kannaksen yli kohti Linnaa. Suomalaisen vastahyökkäyksen aikana vänr. Taube vedähti pitkin maantietä kaksi 6-naulan tykkiä alas rantaan, lähelle Kauppilan taloa. Tykit ampuivat raahauleja kohti vihollista.

Käsiaseet

Sileäpiippuinen piilukkomusketti säilyi jokseenkin muuttumattomana, pikkuparannuksia lukuun ottamatta, lähes 200 vuotta. Piilukko, joka oli muunnelma nk. sieppolukosta, kehittyi huippuunsa 1630-luvulla. Lukko oli yksinkertainen ladata ja laukaista. Kun ruuti ja kuula ladattiin piippuun, ripoteltiin samalla sankkiruutia sankkipannuun. Hana, jonka leukojen välissä

oli piikiven kappale, viritettiin, ja laukaistessa se löi iskujousen voimasta nopeasti eteenpäin. Piikivi osui raapaisten tulirautaan, ja syntyvät kipinät putosivat sankkipannuun sytyttäen ruudin.

Piikivien valmistuksessa käytettiin lekaa ja meisseliä. Ensinnäkin hakattiin piikivi litteiksi levyiksi, jotka sitten lyhennettiin sopivan mittaisiksi ja teroitettiin yhdestä tai kahdesta reunastaan. Terävyys ja oikea kulma olivat tärkeitä, sillä ne takasivat hyvän kipinän. Hanan leukojen välissä käytettiin pehmikkeenä nahkaa, lyijylevyä tai tuolta. Piikivi, jota kuljetettiin myös laivojen painolastina, ostettiin tavallisesti ulkomailta, sillä Ruotsissa tavattava piikivi ei ollut tarpeeksi laadukasta. Esimerkiksi vuonna 1728 Ruotsiin ostettiin Ranskasta kaksi miljoonaa valmista piikiveä.

Piilukko säilyi pääasiallisena järjestelmänä sotilasaseissa aina 1840-luvulle saakka, jolloin nallilukko syrjäytti sen. Ainoa parannus piilukkoaseisiin niiden pitkänä käyttöaikana oli joidenkin muskettien varustaminen rihlatulla piipulla. Sen kantomatka oli pitempi, ja ase oli tarkempi mutta käytössä paljon hitaampi, koska lyijykuulan tunkeminen piippuun vei suhteellisen paljon aikaa. Perinteinen ajoaine, mustaruuti kehitti palaessaan karstaa ja runsaasti savua. Lisäksi sen antama lähtönopeus oli pieni, joten ammuksena oli pakko käyttää painavaa, suurikaliiperista lyijyluotia.

Aseen kaliiperilla tarkoitettiin alkujaan ammuksen painoa (lat. qua libra = mikä paino). Kun ammusten materiaalina ruvettiin käyttämään lyijyä, siitä tuli nopeasti suomenkieleen sana luoti (rts. lod = lyijy, lodbössa = ”lyijypyyssi”). Puhuttaessa 1500-luvulla esimerkiksi 32 kaliiperin luotityypistä tarkoitettiin, että piippu oli porattu sellaiselle palloluodille, joita silloisesta Nürnbergin naulasta (0,5099 kg) syntyi 32 kpl (lyijyluoti painoi 1/32 naulaa, kaliiperi mitattuna 13,9 mm). Kaliiperi 10 on luodista mitattuna 19,8 mm ja kaliiperi 12 vastaavasti 18,6 mm. Vuonna 1662 otettiin käyttöön uudenmallinen mitta, jolla Nürnbergin nauloina mitatut arvot muunnettiin Ruotsin nauloja (1 naula = 0,425 g, 1 kyynärä = 59,4 cm) vastaaviksi. Vähitellen siirryttiin kokonaan käyttämään piipun sisämittaa. Esimerkiksi kaliiperin 16 väljähkään, rihlattomaan ja suustaladattavaan piippuun tarkasti sopivia palloluoteja tuli naulasta lyijyä 16 kpl. Luoti painoi vastaavasti jotain 1/16 – 1/17 naulan väliltä eli vajaat kaksi Ruotsin luotia, noin 25 g.

Sileäpiippuinen, suusta ladattava ja kerran laukeava musketti oli epätarkka ase, joten tulenkäyttö perustui yhteislaukauksiin. Taistelukenttä pyrittiin peittämään tappavalla lyhyen matkan lyijykuurolla. Koljonvirran taistelussa tiedetään käytetyn ainakin pistooleja, lyhytpiippuisia ratsuväen kivääreitä eli karbiineja ja musketteja.

Varustukset

Sandelsin joukkojen vetäytyttyä Kuopiosta Iisalmelle rakennettiin sinne uudet puolustusasemat. Iisalmelaisia oli työssä päivittäin 200 – 300 henkeä. Asemat rakennettiin Paloisvirran pohjoisrannalle ja järven toiseen päähän Kilpikoskelle eli Kilpivirrälle. Varustus lujitettiin korkeilla multavalleilla sopivine ampumahautoineen. Vallit kulkivat puolikaarisina ja noin 8 – 10-osaisina pitkin rantaa.

Aseleposopimuksen mukaan Sandelsin joukot vetäytyivät kuitenkin taistelutta Paloisvirralta ja jättivät valmiit rintavarustukset venäläisille, jotka alkoivat heti hävittää niitä. On esitetty, että suomalaiset olisivat voineet puolustaa Paloisvirran asemia pitkänkin aikaa. Sandelsin joukot siirtyivät kuitenkin 7. 10. Koljonvirrälle. He arvioivat paikkaa siten, että sitä voi hätätilassa pitää

puolustusasemana. Maanlaatu antoi mahdollisuuden vain lyhyen aikaa ehkäistä vihollisen etenemistä.

Koljonvirran lähiympäristöä ryhdyttiin heti laittamaan puolustuskuntoon Rintavarustukset oli rakennettu siten, että niiden suunta oli kohti siltaa sekä etelään kohti Nirolanniemeä. Kauppilan talon luo tehtiin pitkulainen vallihauta jalkaväelle. Linnan talon mäelle luotiin tykistölle kaksi vallitusta. Lisäksi on mainittu, että Sandels olisi vallittanut Pikku-Iin länsirantaa.

Joukkojen sijainti ja taistelun kulku 27. 10. 1808

Partalan kylässä – Karjalan rakuunaosaston Ala-Savon eskadroona
 Kattaalan kylässä, makasiinin luona – Pohjanmaan pataljoona, kaksi tykkiä
 Fredriksdalin kartanon luona – esikunta, Länsi-Pohjan pataljoona, osa Kajaanin pataljoonaa, kaksi tykkiä
 Linnan talon mäen takana – osa Kajaanin pataljoonaa, Karjalan rakuunaväen komppania
 Linnan talon mäellä, Koljonvirralle johtavan tien länsipuolella – Vaasan rykmentti
 Linnan talon mäellä, Koljonvirralle johtavan tien itäpuolella, Iijärven puoleisella rinteellä – Oulun läänin pataljoona, mäellä yhteensä kuusi tykkiä
 Kauppilan talon luona, Koljonvirran sillan kohdalla – Savon jääkäripataljoona, kaksi tykkiä

Klo 12. Taistelu alkoi venäläisten hyökkäyksellä. Kauppilan talon luota lähetettiin 50 jääkäriä alas rantaan antamaan tulitukea kapteeni Brusinille ja ratsuvahdeille, jotka perääntyivät sillan yli omalle puolelle. Venäläisten tykistö alkoivat ampua sillan suuntaan kartesseja ja raehauleja. Savon jääkärit joutuivat perääntymään takaisin Kauppilan talolle ja rintavarustukselle. Kapteeni Elfvingin tykit ampuivat Koljonvirran sillalle ja venäläisten tykkipattereihin. Linnan talon mäellä kolme rakennusta syttyi palamaan.

Klo 15. Ensimmäiset venäläiset jääkärit juoksivat Koljonvirran sillan yli.

Klo 16. Kolme venäläistä rykmenttiä oli päässyt yli. Savon jääkärit vetäytyivät järvien välistä kapeikkoa pitkin Linnan talon mäelle. Venäläiset levittäytyivät Kauppilan talon eteläpuolelle ja talon pihaan sekä Tismiöjärven rantaan. Ts. venäläiset tunkeutuivat sillan yli, ajoivat Savon jääkärit Kauppilasta ja suojautuivat tykistötulelta talon taakse. Kun noin 700 – 800 miestä oli päässyt yli, venäläiset hyökkäsivät Linnan talon mäellä olleen patterin kimppuun. Venäläiset olivat jo tunkeutuneet patterin rintavarustukselle ja ampumasoliin niin ettei kanuunoita voitu käyttää. Silloin alkoi suomalaisten vastaisku.

Klo 19. Taistelu päättyi. On kuitenkin mainittu, että ammunta jatkui pitkälle yöhön.

KIRJALLISUUTTA

- Holm, Carl Johan 1977. Muistiinpanoja Suomen sodasta 1808 – 1809. Espoo.
- Kanerva, Taito 1983. Tiilien valmistuksesta Kärkölässä. Päijät-Hämeen tutkimusseuran vuosikirja.
- Lissmark, Bengt 2002. Sotilaspistoolit ja –revolverit Ruotsissa 1683 – 2001. Military handguns in Sweden. Hämeenlinna.
- Nelsson, Bertil 2000. Duncker och Savolaxbrigaden. Falun.
- Partanen, Unto 1988. Tykistömuseon 78 tykkiä. Tykkimiehet ry.
- Paulaharju, Jyri 1989. Suomen kenttätykistön historia. I osa. Joensuu.
- Pennanen, Jouko 2001. Sven Dufva ja Koljonvirta 1808. Jyväskylä.
- Rissanen, Santeri 1927. Iisalmen entisen pitäjän historia. Kuopio.
- Smith, Graham (toim.) 1996. Sotilaskäsiaseet. 300 vuotta tuliaseiden historiaa. Gummerus Oy.
- Talve, Ilmar 1990. Suomen kansankulttuuri. Helsinki.

Liite 4. Valokuvia.

Iisalmi Koljonvirta 2005. Kuvat Tapani Rostedt, Mikroliitti Oy.

Tutkimusalue A, Koljonvirran leirintäalue eli entisen Kauppilan tilan pihapiiri. Koeojat.

Alueelle kaivettiin kaivinkoneella ja arkeologin valvonnassa 10 koeojaa, yhteensä noin 150 m. Tehtävä oli selvittää, onko alueella säilynyt mahdollisten ampumahautojen jäännöksiä. Lisäksi tutkittiin nk. veistokentän alue rakentamisen takia mahdollisten muinaisjäännösten varalta.

Tässä kuvassa taustalla Kauppilan tilan nykyinen päärakennus.

Koeojaa 1 kaivetaan. Taustalla Iisalmi – Oulu-maantie.

Koeojaa 4 kaivetaan. Kuvan oikeassa reunassa näkyy Kauppilan tilan nykyistä päärakennusta.

Koeojan 6 lounaispää. Timo Sepänmaa tarkastelee hiilen ja noen sekaista läikkää, josta löytyi hiukan tiilenpaloja ja fajanssiastioiden sirpaleita. Taustalla Kauppilan tilan nykyinen päärakennus.

Koejaa 9 kaivetaan leirintäalueen veistokentällä. Veistokentän koejissa ei näkynyt mitään arkeologisesti merkittäviä poikkeamia. Pintamaan alta paljastui puhdas pohjamaa. Taustalla olevalla alueella sijaitsee Sakari Pälsin tarkastama venäläisten kaatuneiden kenttäkalmisto.

Koejan 8 itäosaa. Koeja kaivettiin kioskirakennuksen läheltä Koljonvirran rantaan. Taustalla Koljonvirta. Paikalle koejissa näkyi hyvin vanhojen ja umpeutuneiden pelto-ojien paikat. Ne erottuivat vaaleanharmaasta hiesusta kapeina ja tummina humuspitoisina alueina. Kuva lännestä.

**Tutkimusalue A, Koljonvirran leirintäalue eli entisen Kauppilan tilan pihapiiri.
Kaivausalue 1.**

Koeojan 8 leirintäalueen puoleisesta paljastui kiveys ja kulttuurimaa-alue. Paikalle avattiin tasokaivausalue poistamalla muokkauskerros kaivinkoneella.

Kaivausalue 1. Paikalla todettiin rakennuksenperustus, jota tässä kaivetaan paremmin esille muokkauskerroksen alta.

Kaivausalue 1. Iisalmen lyseon oppilaat kaivavat rakennuksen perustusta esiin arkeologi Sanna Marinin opastamina.

Kaivausalue 1. Kaivettu maa-aines seulottiin pientenkin esineiden löytämiseksi.

Kaivausalue 1. Rakennuksen perustukset muokkauskerroksen poistamisen jälkeen. Kuvattu etelästä. Etualalla näkyy kiveys nro 4, sen takana kiveys 3. Pitkä pohjois-eteläsuuntainen kivistä kivirivi 1 on osa rakennuksen harmaakivistä perustusta.

Kiveys nro 4 (pituus 3,5 m , leveys 0,5 m) kaivausalueen eteläpäässä.

Kiveyksiä kaivausalueen eteläpäässä. Vasemmalla kiveys 4, keskellä kiveys 3 vasta osittain paljastuneena, oikealla kiveyksen 1 eli rakennuksen kiviperustuksen nurkkaa. Kaikki kiveykset eivät välttämättä ole saman ikäisiä.

Kaivausalue kuvattuna koillisesta. Kiveys 1 eli rakennuksen harmaakiviperustus. Taustalla näkyy kiveys 4.

Rakennuksen perustuksen koillisosaa. Siinä oli jäljellä osittain hiiltyneitä ja osittain maatuneita puurakenteita.

Kaivauksilla mukana olleet Iisalmen lyseon oppilaat olivat ja innostuneita ja huolellisia työntekijöitä.

Kaivausalue 1 etelästä. Kaivauksen jälkeen alue peitettiin ja siistittiin. Osa kiveyksistä jätettiin näkyviin.

Tutkimusalue B. Kaarakkalan ja Linnan tilojen peltoalue Pikku-Iin ja Tismiön välisellä kannaksella. Pintapöiminta-, metallinilmaisin- ja koekuopitusalueita.

Yleiskuva Kaarakkalan tilan pellostä ja Koljonvirran taistelualueesta. Vasemmalla Pikku-Ii ja Koljonvirran nykyinen silta. Oikealla Iisalmi – Oulu-maantie. Kuva pohjoisesta.

Leirintäalueen luoteispuolisten peltojen pintapöimintää Tismiön ja Pikku-Iin välisellä kannaksella. Alueelta löytyi mm. yksi musketinkuula. Oikealla Oulu – Iisalmi-maantie.

Koekuopitusta nk. Patterinpellolla, josta etsittiin mahdollista suomalaisten kaatuneiden kenttäkalmistoa. Vas. Linnan tilan päärakennus. Kuva lounaasta.

Tutkimusalue C. Kaivausalue 2. Kuoppakohde Pikku-Iin läntisellä rantakaistaleella.

Kuoppakohde valleineen raivattuna vesakosta. Oikealla Pikku-Iin selkää.

Kaivannon toisen vallin ja pohjan läpi kaivettiin koekaista, josta paljastui tiililatamus.

Kaivausalue 2. Tiililatomus kaivannon pohjalla, tiilet yhdessä kerroksessa. Tiilistä osa on säilynyt hyvin ja osa rikkoutunut. Vallin alta paljastui kaksi kapeampaa tiililatomusta, joista toisessa on tiiliä kolmessa kerroksessa. Kyseessä on tiiliuuni myöhäiseltä historialliselta ajalta

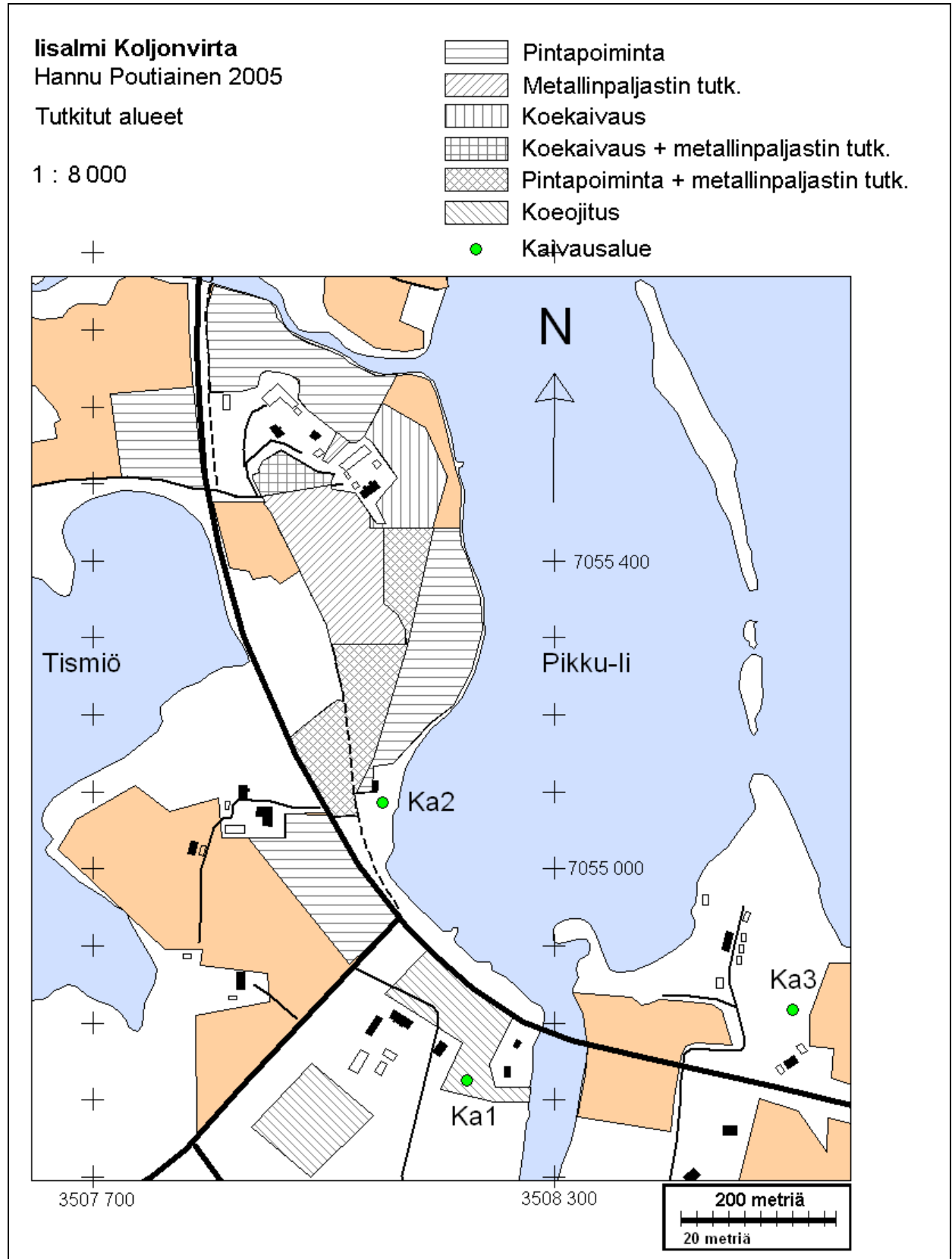
Suomen sodan aikaiseen Koljonvirran taistelualueeseen ja sen arkeologisiin kenttätutkimuksiin kävi tutustumassa myös joukko Iisalmen lyseon oppilaita opettajineen.

Maisema Koljonvirran taistelualueelta. Etualalla taistelukenttä, Pikku-Iin takana on Mansikkaniemi.

Liite 5. Kartat

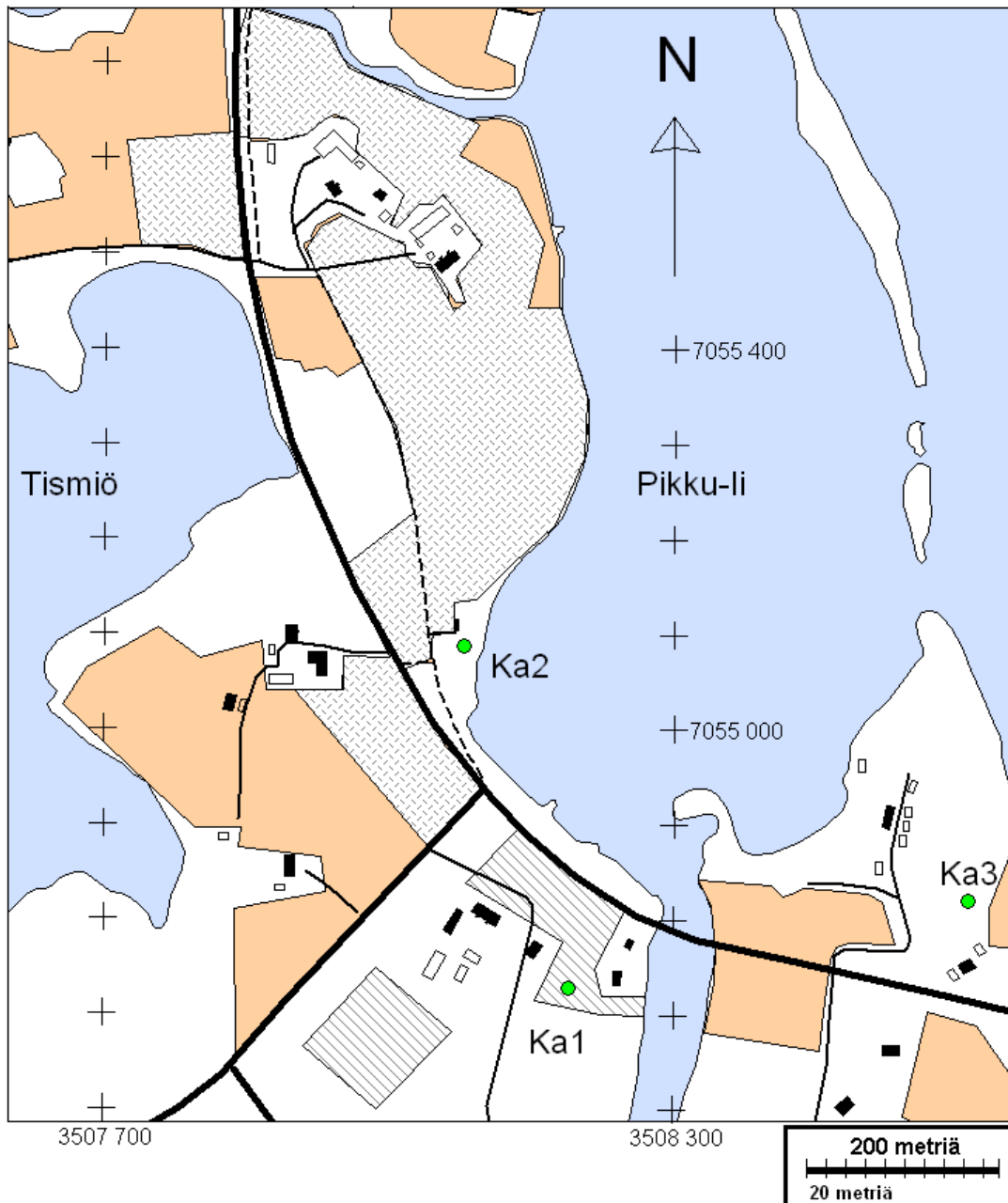
Tutkitut alueet

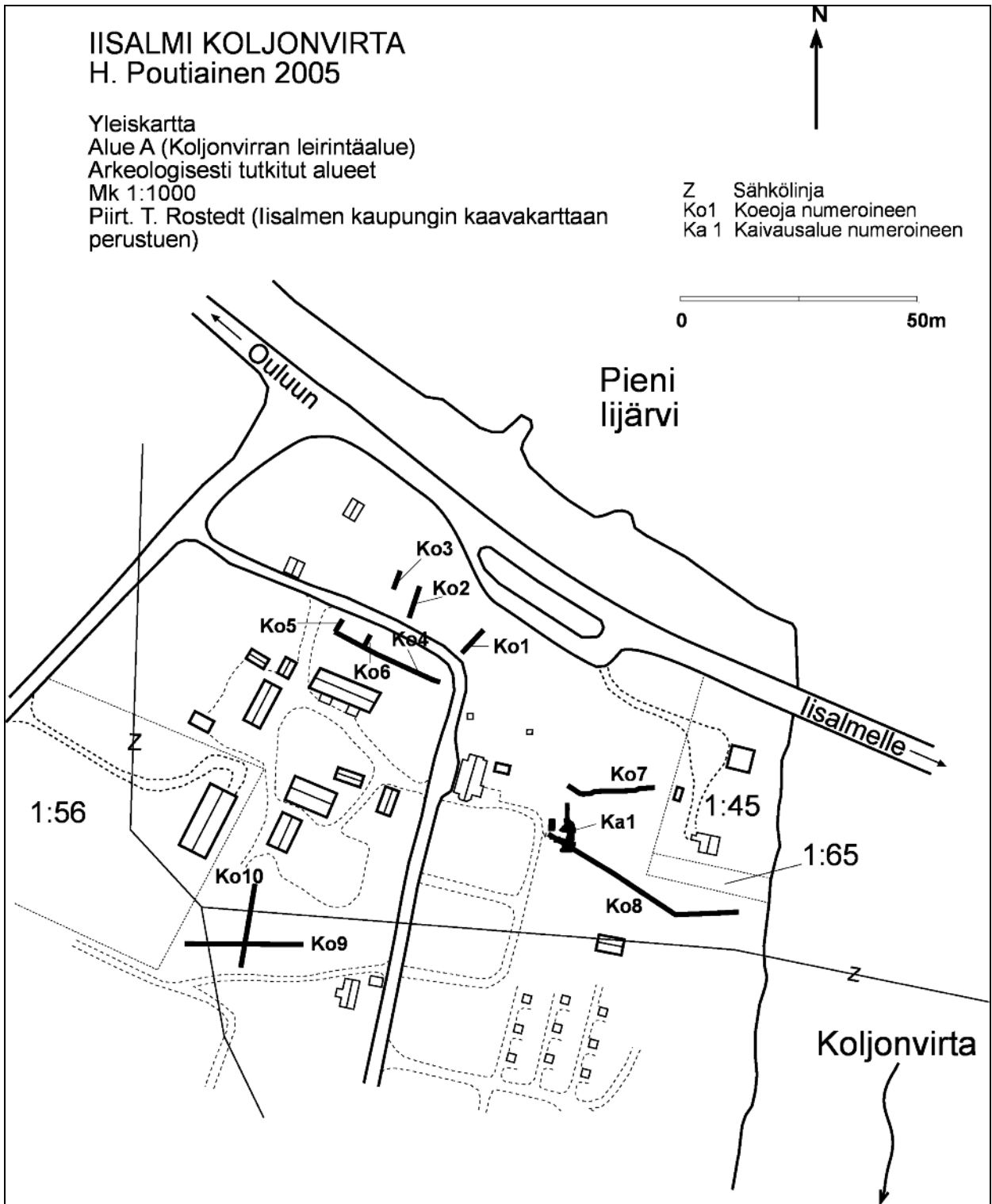
Alueitten nimet ja sijainti

Iisalmi Koljonvirta
 Hannu Poutiainen 2005
 Tutkimusalueitten
 nimet
 1 : 8 000

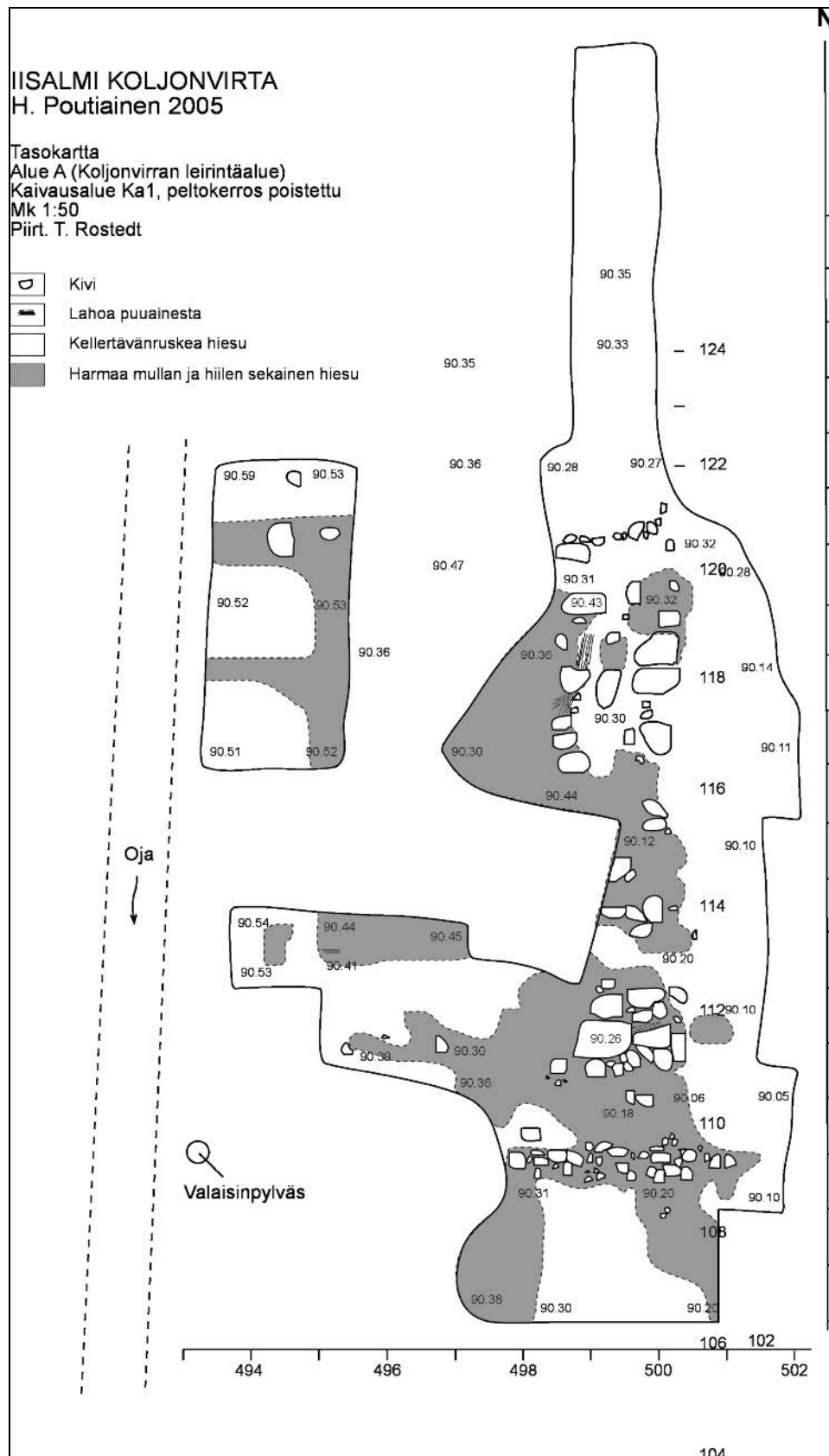
	Alue A (Koljonvirran leirintäalue)
	Alue B (kaivausalue 2, Pikku-lin ranta)
	Alue C (Linnan ja Karakkalan peltoalue)
	Alue D (kaivausalue 3, Mansikkaniemi)

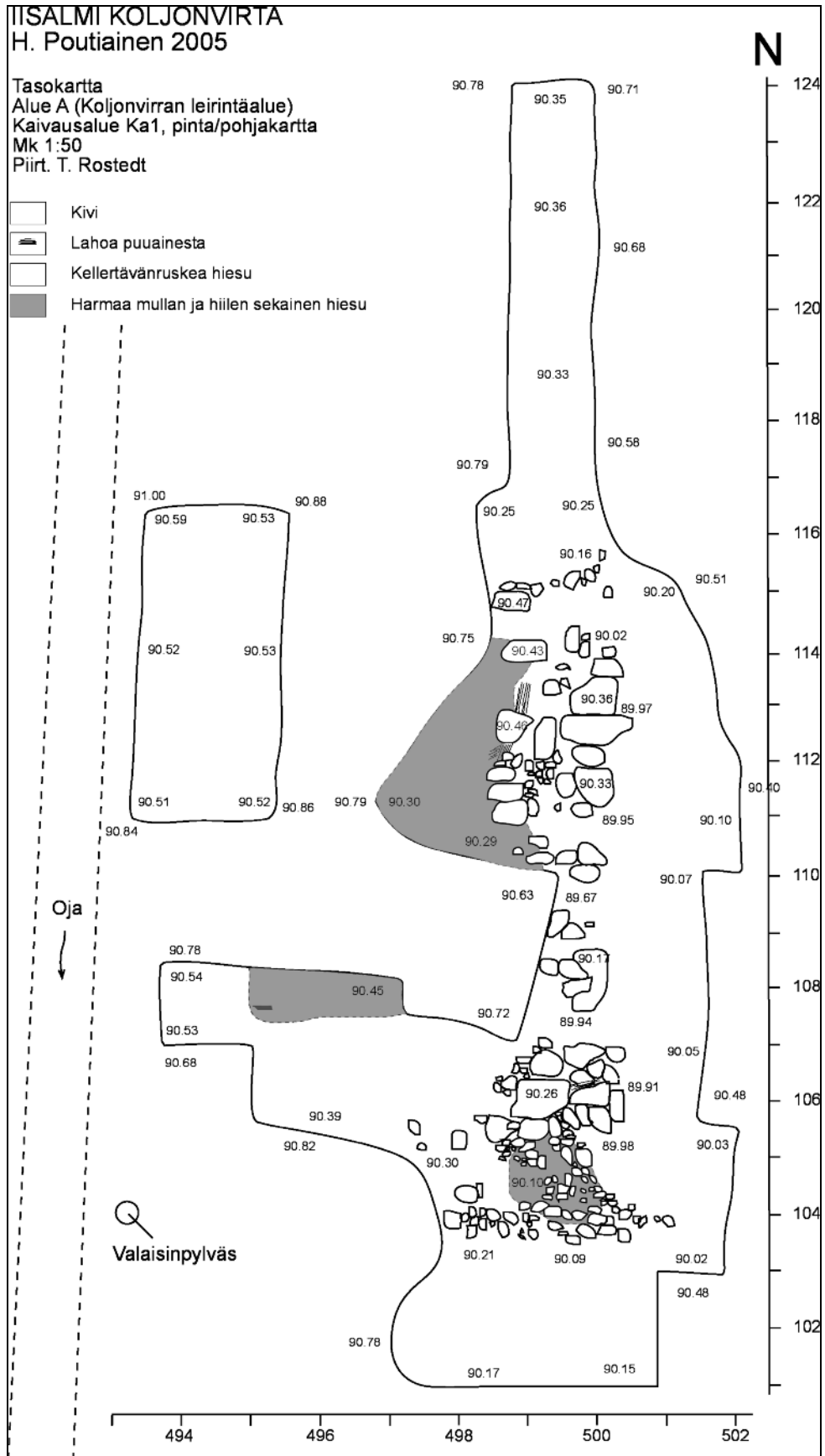
Alue A, leirintäalue, yleiskartta

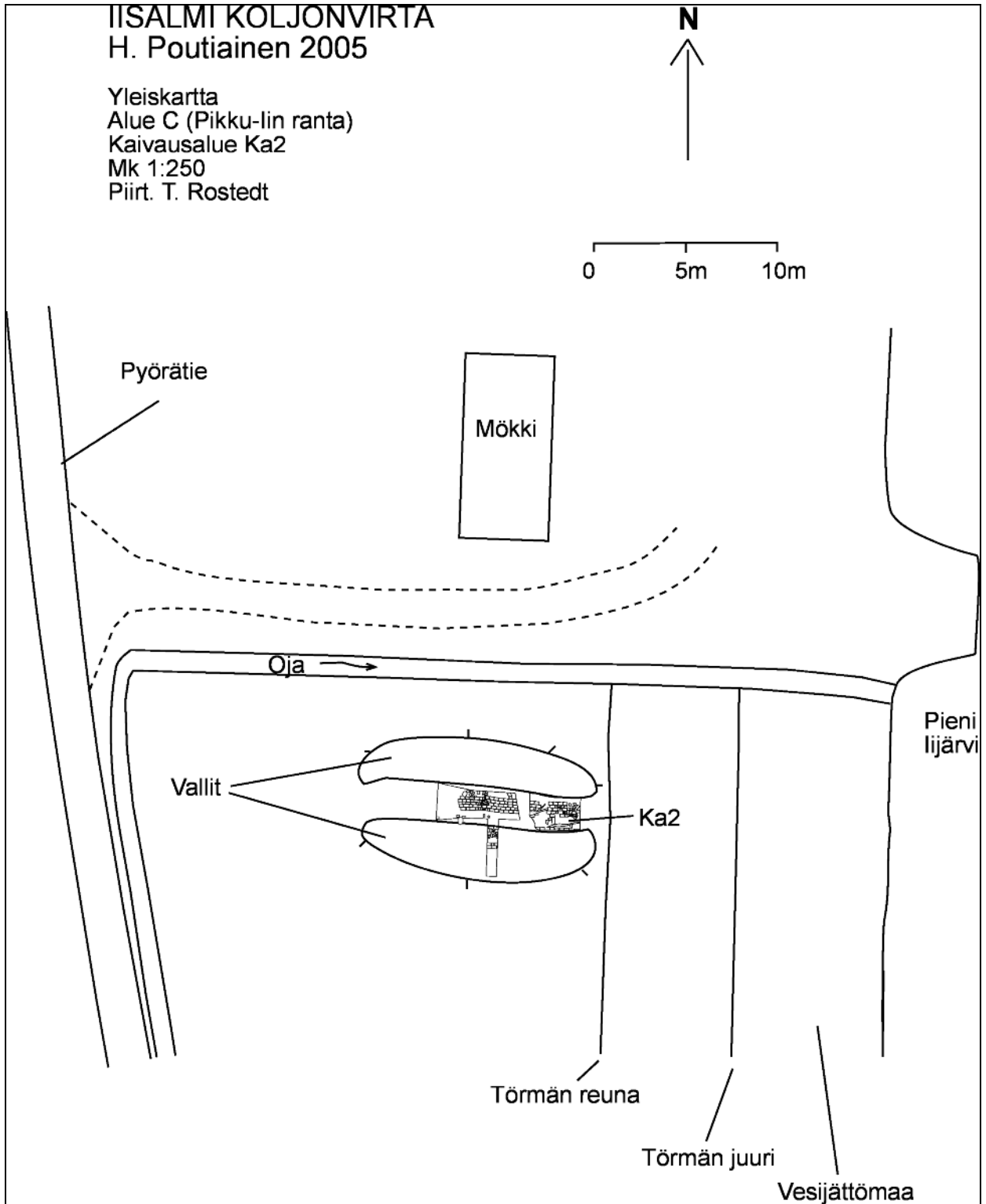
Alue A, tasokartta 1

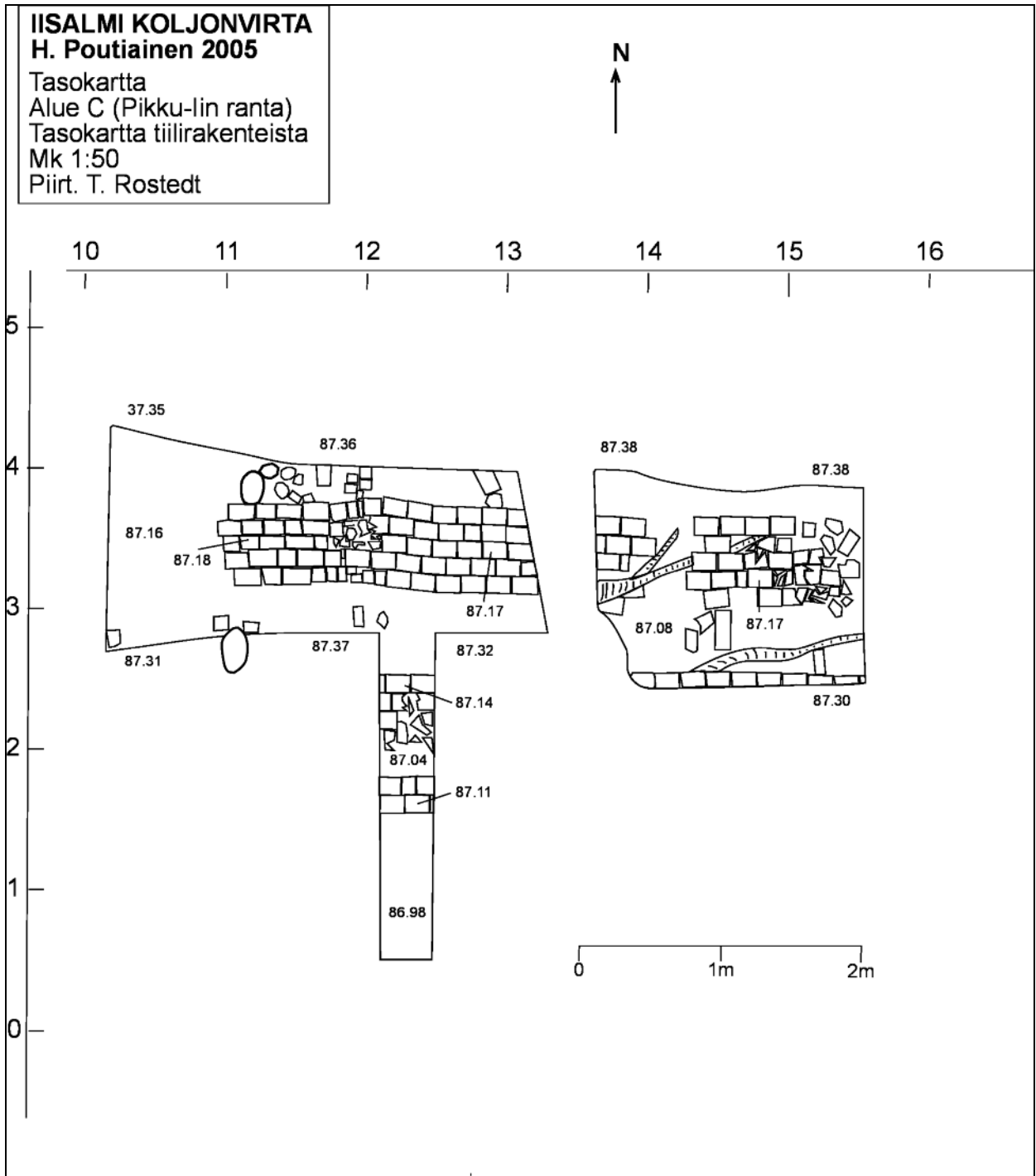

Alue A, tasokartta 2

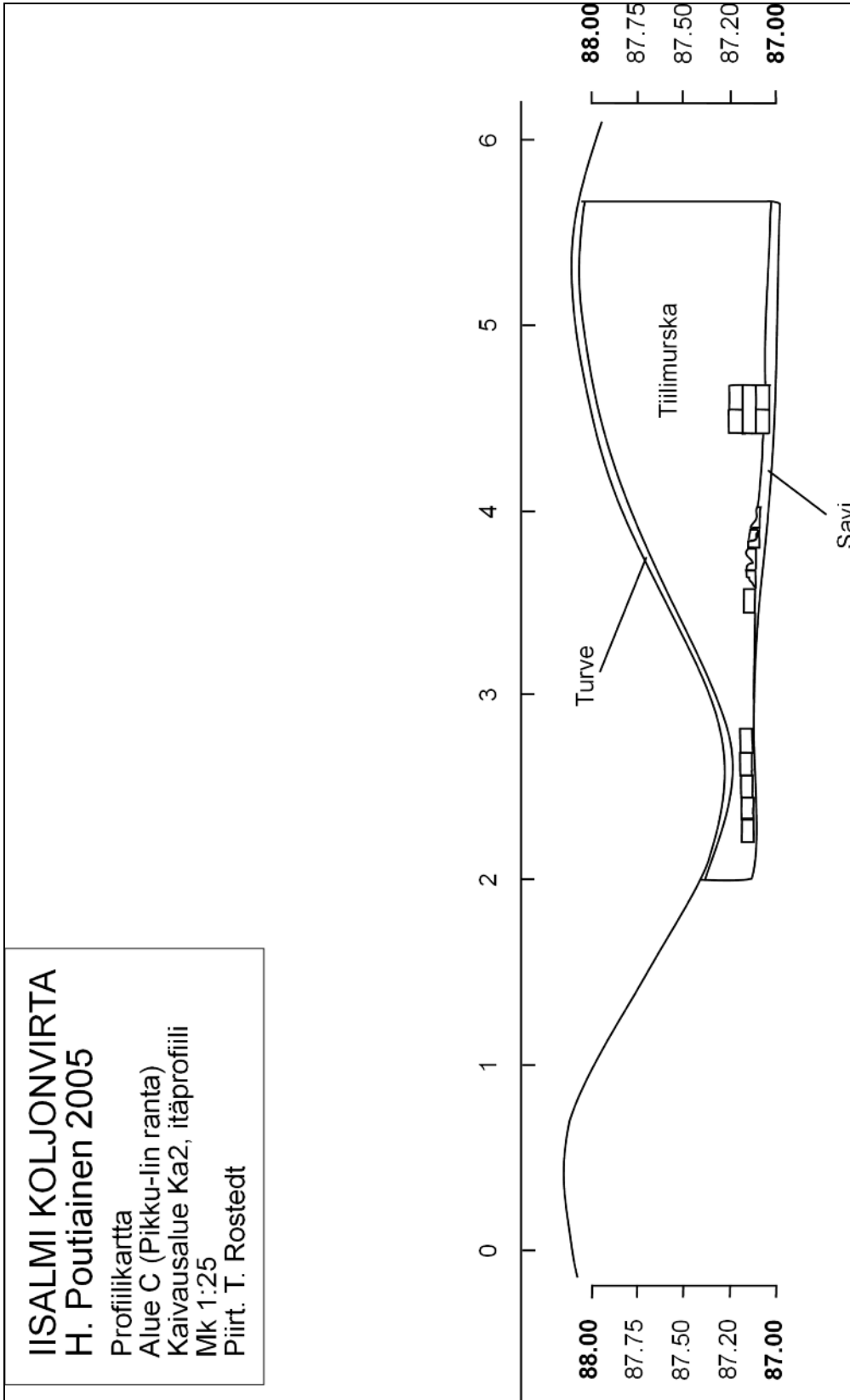

Alue C, kaivausalue 2, yleiskartta

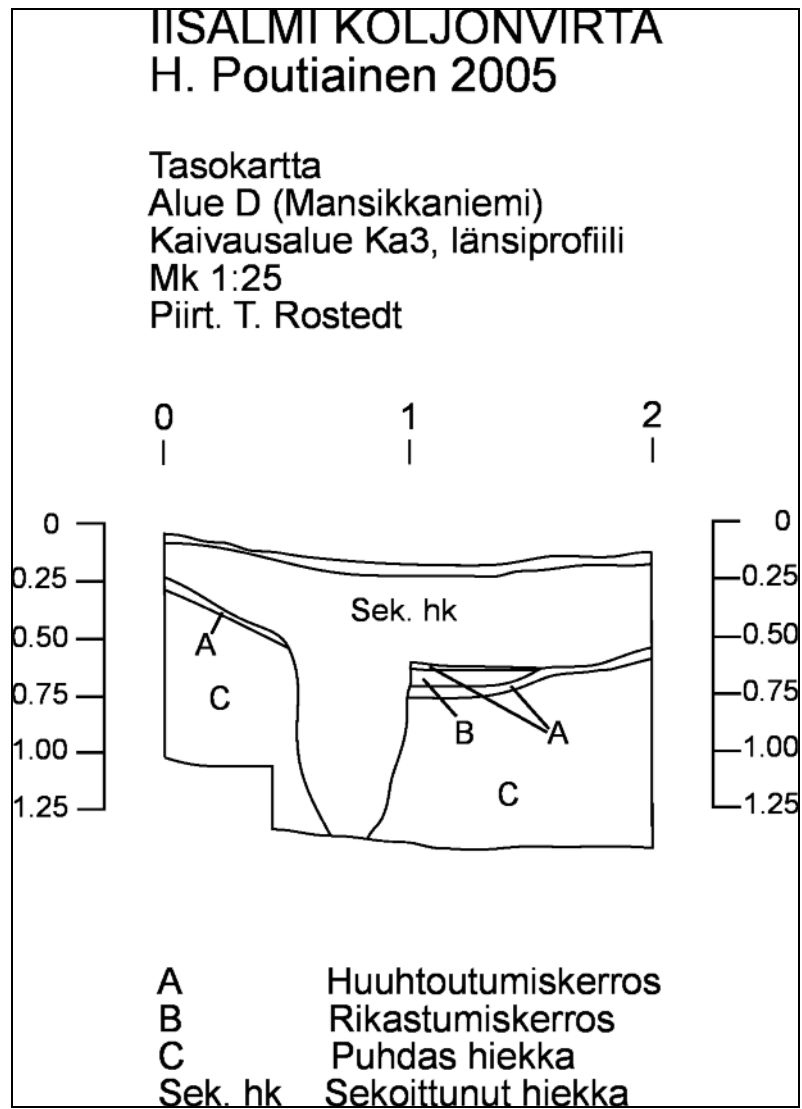

Alue C, kaivausalue 2, tasokartta

Alue C, kaivausalue 2, profiili

Alue D, kaivausalue 3, profiili

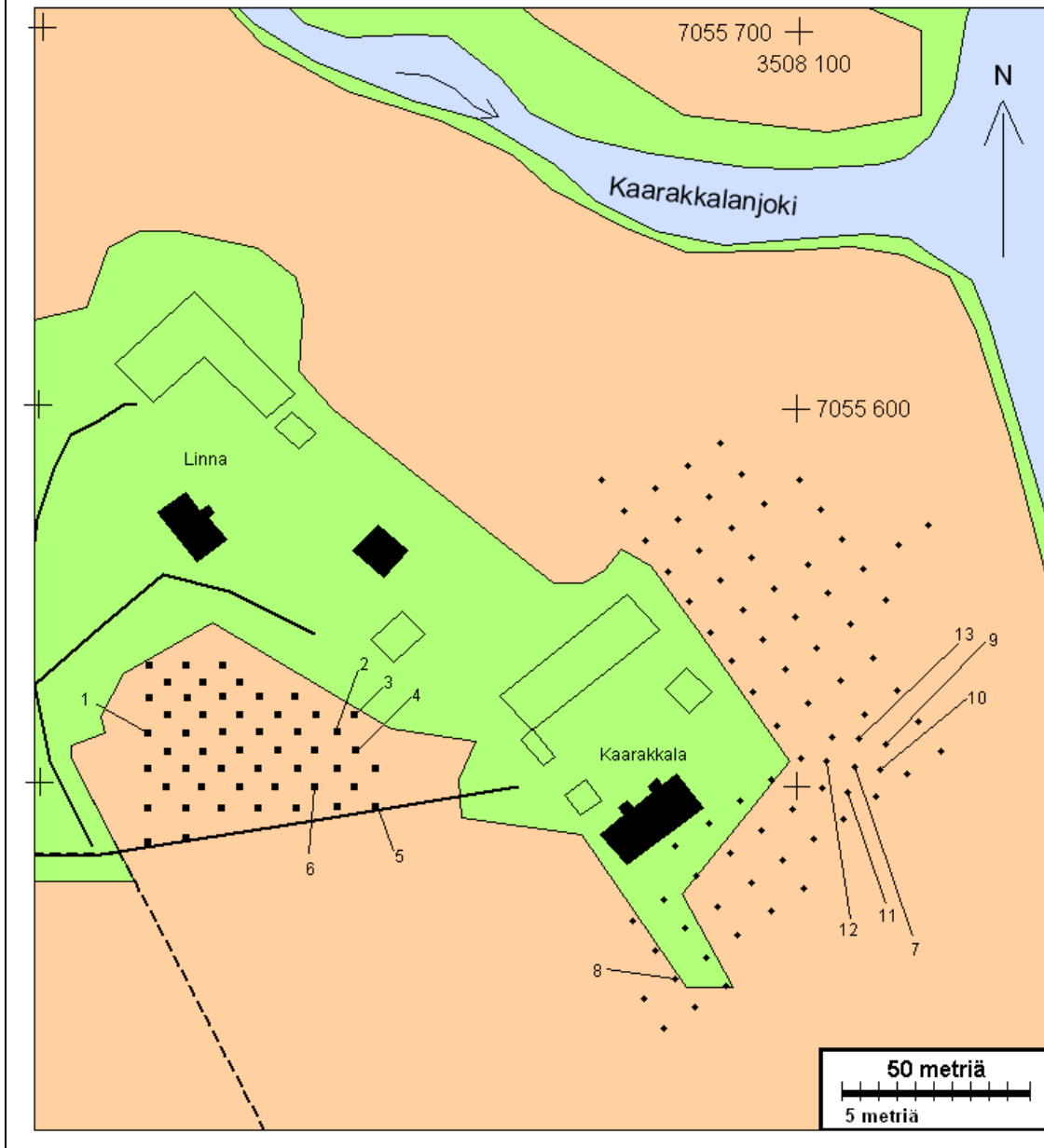
Alue B, koekaivausalue

Iisalmi Koljonvirta
Hannu Poutiainen 2005

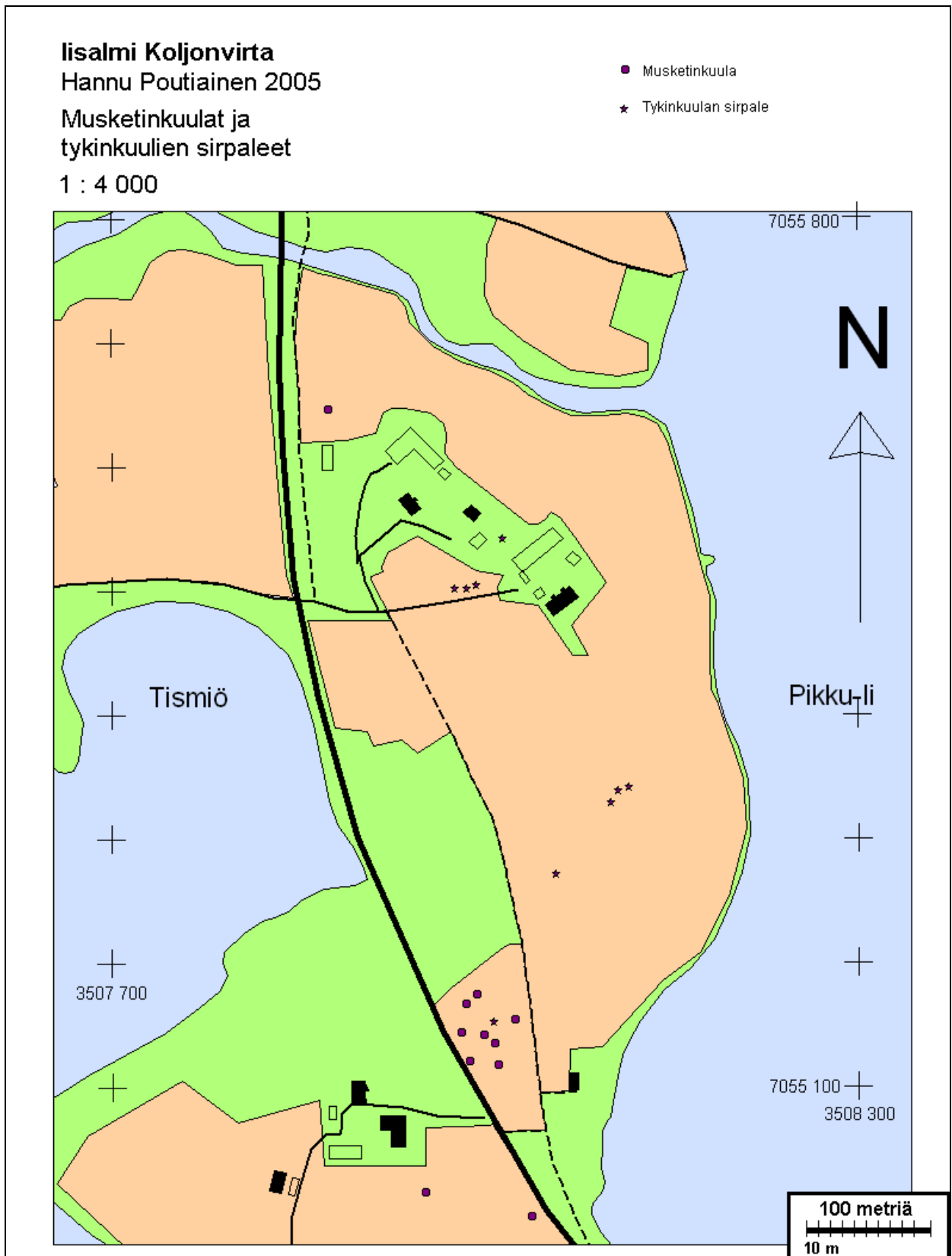
Koekaivausalueen koekuopat

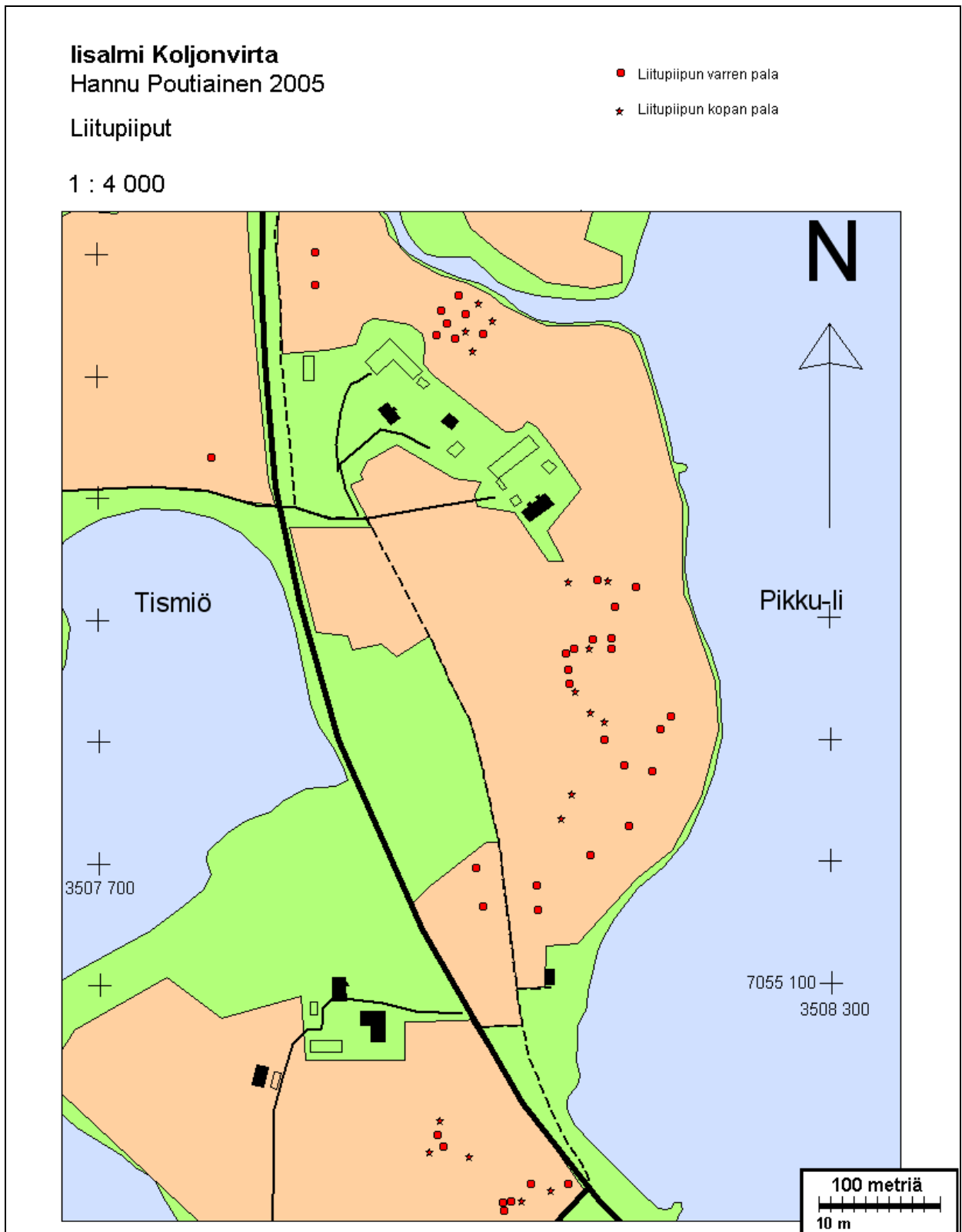
1: 2 000

Numeroiduissa koekuopissa normaalista poikkeava maannos
ks. raportin taulukko 1

Alue B, musketinkuulat

Alue B, liitupiiput

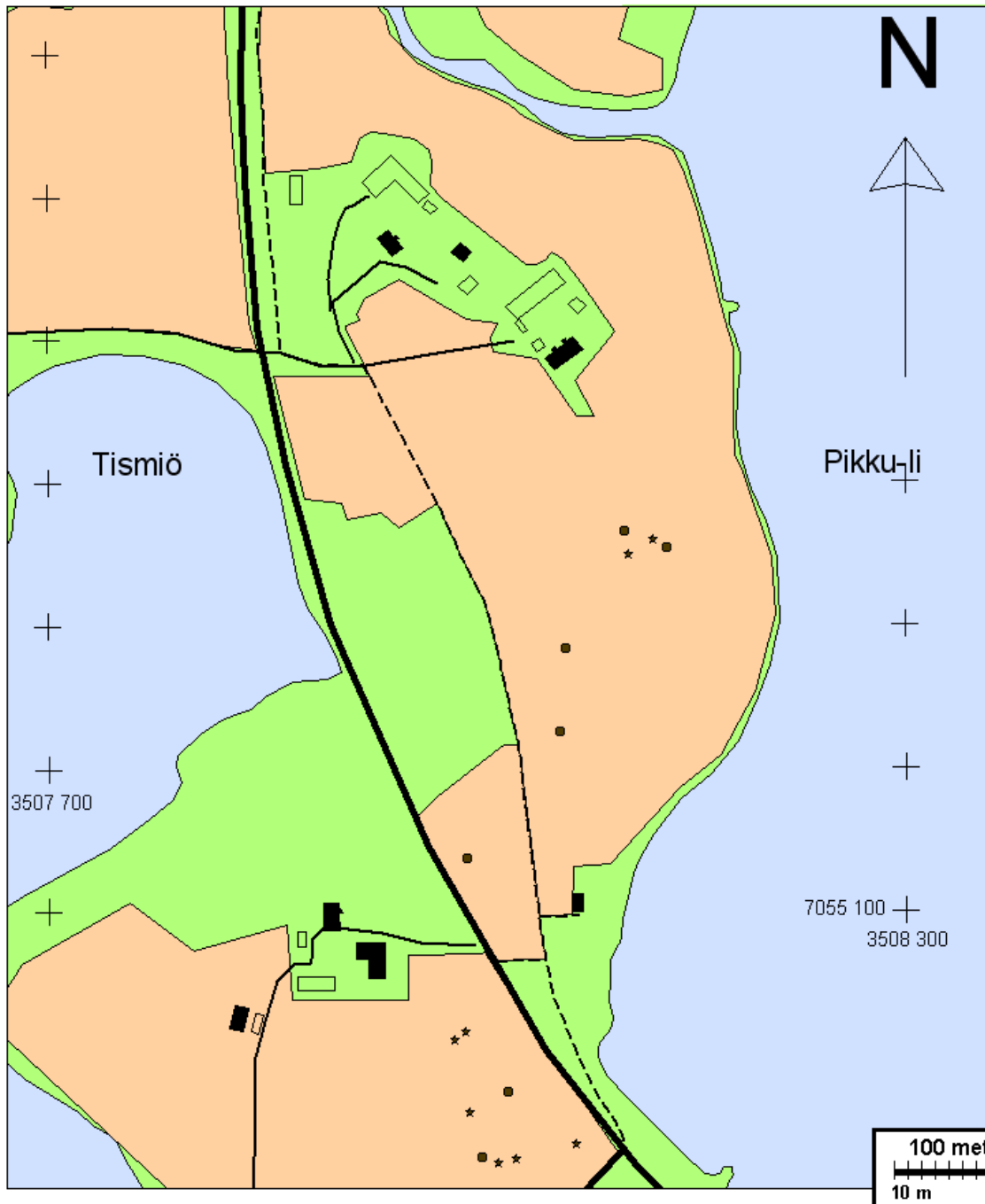
Alue B, piit

Isalmi Koljonvirta
Hannu Poutiainen 2005

Piilöydöt

1 : 4 000

- Läntistä piitä (värin perust.)
- ★ Itäistä piitä (värin perust.)

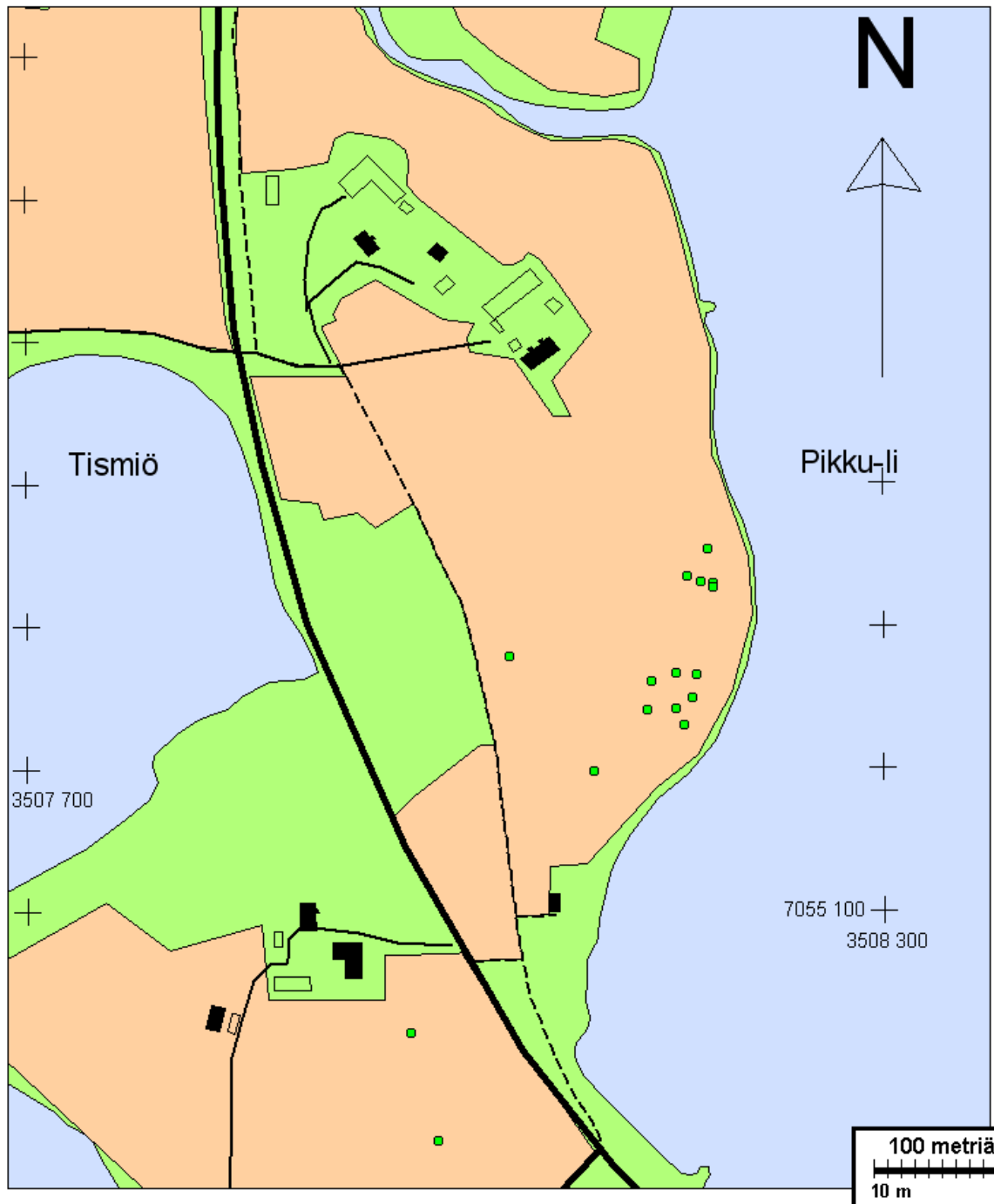

Alue B, pullolasit

Isalmi Koljonvirta
Hannu Poutiainen 2005

Pullolasit

1 : 4 000

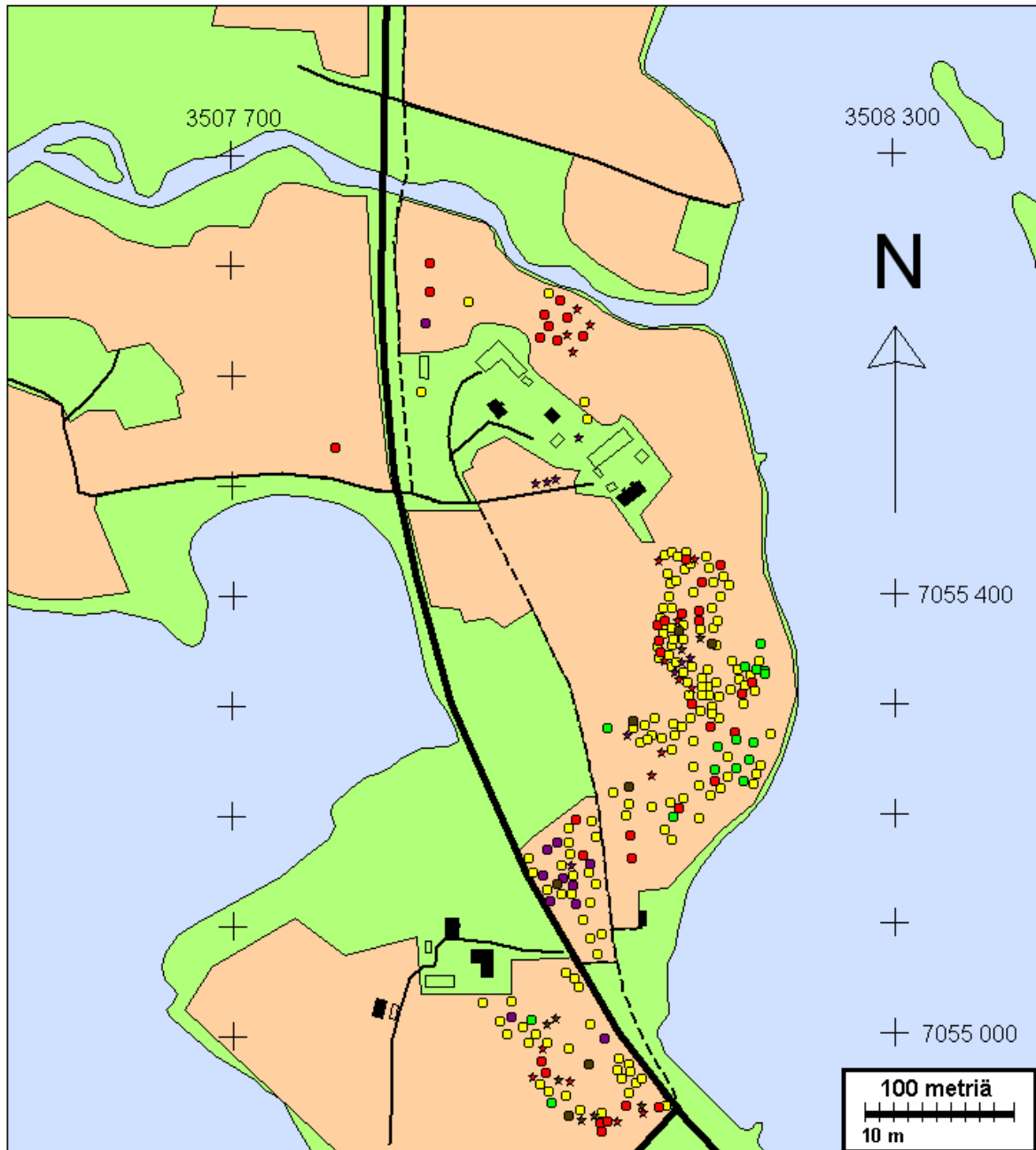
Alue B, kaikki löydöt

Iisalmi Koljonvirta
Hannu Poutiainen 2005

Kaikki löydöt

1 : 4 000

- Liitupiipun varren pala
- ★ Liitupiipun kopan pala
- Musketinkuula
- ★ Tykin kuulan sirpale
- Läntistä piitä (värin perust.)
- ★ Itäistä piitä (värin perust.)
- Pullolasi
- Muut löydöt (mm. punasavikeramiikka)

Liite 6

Löytöluettelo

KM 2005049

1. METALLIRAHA. Kupariseosta. 2 skilling vuodelta 1831. 30 x 3 mm, 18 g.
2. METALLIRAHA. Kupariseosta. Venäläinen vuodelta 1840. 27 x 1 mm. 18 g.
3. METALLIRENGAS. Pyöreä. Kupariseosta. Halkaisija 35 mm, vartaan paksuus 6 x 5 mm. 13 g.
4. METALLIRENGAS. Pyöreä. Kupariseosta. Halkaisija 32 mm, vartaan paksuus 4 mm. 4 g.
5. METALLISOLKI. Suorakaiteen muotoinen soljen kehä vyöstä tai hihnasta. Kupariseosta. Kehän halkaisija 49 x 44 mm. Vartaan paksuus 7 x 6 mm. 47 g.
6. MATALLIVARRAS. Kupariseosta. Pyöreähkö poikkileikkaus, yksi sivu litteähkö. 57 x 8 mm. 24 g.
7. METALLILEVYÄ. Kupariseosta. Osittain rullalla ja deformoitunut. 53 x 20 x 1 mm. 5 g.
8. SORMUSTIN. Metallia, deformoitunut. Kasviaiheinen piirtokoristelu ja teksti ”Selina”. 23 x 22 x 13 mm. 4 g.
9. LYIJYKUULA. Halkaisija 19 mm. 36 g.
10. LYIJYKUULA. Halkaisija 19 mm. 36 g.
11. LYIJYKUULA. Halkaisija 19 mm. 36 g.
12. LYIJYKUULA. 2 kappaletta. Molempien halkaisija 19 mm. Molempien paino 35 g.
13. LYIJYKUULA. Halkaisija 19 mm. 35 g.
14. LYIJYKUULA. Halkaisija 19 mm. 34 g.
15. LYIJYKUULA. Halkaisija 18 mm. 31 g.
16. LYIJYKUULA. Halkaisija 18 mm. 31 g.
17. LYIJYKUULA. Halkaisija 18 mm. 30 g.
18. LYIJYKUULA. Halkaisija 18 mm. 30 g.

19. LYIJYKUULA. Halkaisija 18 mm. 29 g.
20. RAUTAKUULA. Halkaisija 32 mm. 84 g.
21. RAUTAVEITSI. Ruodon ja terän yhtymäkohdassa pykälä niin terän kuin selänkin puolella. Selkä suora, terä viisto ja kärkeen päin kapeneva. 131 x 21 x 6 mm. Terän pituus 82 mm ja ruodon pituus 49 mm. 27 g.
22. RAUTAVEITSI. Ruodon ja terän selkäosan yhtymäkohdassa pykälä puolella. Selkä lähes suora, terä viisto ja kärkeen päin kapeneva. 155 x 22 x 4 mm. Terän pituus 65 mm ja ruodon pituus 90 mm. 27 g.
23. RAUTAVEITSI. Ruodon ja terän selkäosan yhtymäkohdassa pykälä puolella. Selkä lähes suora, terä lähes suora ja vain kärjestä kapeampi. 91 x 13 x 6 mm. Terän pituus 55 mm ja ruodon pituus 36 mm. 15 g.
24. VEITSEN KAHVA. Ruoto rautaa, ympärillä puujäännöksiä. Terän ja ruodon yhtymäkohdassa hela, kupariseosta. Ruodon päässä niitti, kupariseosta. 108 x 21 x 4 mm. 18 g.
25. RAUTARENGAS. Halkaisija 43 mm, vartaan paksuus 7 mm. 14 g.
26. METALLIAVAIN. Rautaa. Toisessa päässä silmukka. 60 x 27 x 9 mm. 25 g.
27. KANTARAUTA. Rautainen, nahkajalkineeseen kuulunut vahvike. Muodoltaan hevosenkenkää muistuttava. Halkaisija noin 75 mm. Vartaan leveys 13 mm ja paksuus 9 mm.
28. RAUTAESINE. Pitkänomainen litteä rautavarras, joka sivulta katsottuna epäsymmetrisen ja loivan S-kirjaimen muotoinen. Toisessa päässä pyöreähkö nuppi. 58 x 14 x 4 mm. 7 g.
29. RAUTAKUULAN KAPPALE. Onton kuulan sirpale, jonka reunassa osa reiästä. 106 x 80 mm, kuoren paksuus 16 – 10 mm. Reiän halkaisija 22 mm. 530 g.
30. RAUTAKUULAN KAPPALE. Onton kuulan sirpale. 104 x 50 mm, kuoren paksuus 17 – 13 mm. 445 g.
31. RAUTAKUULAN KAPPALE. Onton kuulan sirpale. 88 x 57 mm, kuoren paksuus 18 mm. 390 g.
32. RAUTAKUULAN KAPPALE. Onton kuulan sirpale. 69 x 56 mm, kuoren paksuus 23 mm. 370 g.
33. RAUTAKUULAN KAPPALE. Onton kuulan sirpale. 76 x 61 mm, kuoren paksuus 21 – 19 mm. 345 g.
34. RAUTAKUULAN KAPPALE. Onton kuulan sirpale. 17 x 50 mm, kuoren paksuus 22 – 19 mm. 300 g.

35. RAUTAKUULAN KAPPALE. Onton kuulan sirpale. 80 x 38 mm, kuoren paksuus 21 – 18 mm. 230 g.
36. KERAMIKKAA. Saviastian reunapala laakeahkosta astiasta. Punasavikeramiikkaa. Ruskea lasitus sisäpinnalla ja suuosan reunassa. Sisäpuolella valkoinen leveä koristeraita, reunan ulkopuolella valkoinen kapea koristeraita. 62 x 48 x 16 mm. Seinämän paksuus 6 mm. 29 g.
37. KERAMIKKAA. Saviastian reunapala. Punasavikeramiikkaa. Tummanruskea epätasainen lasitus molemmilla pinnoilla. Suuosan reunassa paksunnos. 75 x 38 x 14 mm. Seinämän paksuus 8 mm. 43 g.
38. KERAMIKKAA. Saviastian reunapala. Punasavikeramiikkaa. Ruskea epätasainen lasitus molemmilla pinnoilla. Suuosan reunassa paksunnos. 67 x 50 x 14 mm. Seinämän paksuus 8 mm. 40 g.
39. KERAMIKKAA. Saviastian reunapala. Punasavikeramiikkaa. Tummanruskea epätasainen lasitus molemmilla pinnoilla. Suuosan reunassa paksunnos. 67 x 50 x 14 mm. Seinämän paksuus 8 mm. 40 g.
40. KERAMIKKAA. Saviastian reunapala. Punasavikeramiikkaa. Ruskea epätasainen lasitus molemmilla pinnoilla. Koristeluna kaksi vaalea, astian kehän suuntaista viivaa, joiden välissä kaksi aaltomaista toisiaan risteävää vaaleaa viivaa. Suuosan reunassa paksunnos. 75 x 38 x 14 mm. Seinämän paksuus 8 mm. 43 g.
41. KERAMIKKAA. Saviastian paloja kaksi kappaletta samasta astiasta. Punasavikeramiikkaa. Kyljissä ulkopuolella kehän suuntaiset koristeurat. Toisessa palassa osa reunaa, kylkeä ja pohjaa. 120 x 80 x 20 mm. 88 g. Seinämän paksuus 8 mm. Toisessa palassa osa kylkeä ja pohjaa. Sisäpuolella jäänteitä lasituksesta. 105 x 70 x 36 mm. Pohjan paksuus 8 mm. 85 g.
42. KERAMIKKAA. Saviastian pohjapala. Punasavikeramiikkaa. Sisäpinnalla vihreä epätasainen lasitus, ulkopinnalla ruskea ja vihreä. Savimassa pääosin harmaanruskea, osin punertavanruskea. 40 x 36 mm. Pohjan paksuus 5 mm. 12 g.
43. KERAMIKKAA. Saviastian pohjapala. Punasavikeramiikkaa. Ei lasitusta. Sisäpinnalla pohjan ja seinämän yhtymäkohdassa sininen aaltomainen koristeviiva. 40 x 36 mm. Pohjan paksuus 5 mm. 12 g.
44. KERAMIKKAA. Saviastian kylkipala läheltä pohjaa. Punasavikeramiikkaa. Molemmilla pinnoilla tummanruskea epätasainen lasitus. Ulkopinnalla kehän suuntaista koristeuraa. Savimassa pääosin tummanharmaata, osin punaruskeaa. 80 x 70 mm. 70 g.
45. KERAMIKKAA. Saviastian pala. Punasavikeramiikkaa. Ruskea lasitus toisella pinnalla ja vaalea spiraalimainen juovakoristelu. 30 x 26 x 7 mm. 2 g
46. KERAMIKKAA. Saviastian reunapala. Kivisavikeramiikkaa. Väri vaalea. 53 x 45 x 6 mm. 23 g.

47. KERAMIKKAA. Saviastian kylkipala. Kivisavikeramiikkaa. Sisäpinta vaaleanharmaa ja uurteinen, ulkopinta vaaleanruskehtava ja epätasainen. 65 x 60 x 7 mm. 53 g.
48. FAJANSSIA. Matalan lautasen kappale. Sinivalkoinen luontoaiheinen koristelu. 58 x 55 x 3 mm. 14 g.
49. FAJANSSIA. Matalahkon astian kappale. Sinivalkoinen linna-aiheinen koristelu. 65 x 65 x 6 mm. 32 g.
50. FAJANSSIA. Sinivalkoinen koristelu. 21 x 12 x 3 mm. 1 g.
51. FAJANSSIA. Sinivalkoisella pohjalla mustia juovia. Litteä, jokseenkin pyöreäksi muotoiltu kappale. Ilmeisesti sekundaarikäyttöön tarkoitettu esine, mahdollisesti nappi. 13 x 14 x 3 mm. 1 g.
52. LIITUPIIPPU. Kopan katkelma. Leima. 32 x 19 mm. 4 g.
53. LIITUPIIPPU. Kopan katkelma. Leima. 31 x 20 mm. 3 g.
54. LIITUPIIPPU. Kopan katkelma. Kohokuvio. 24 x 21 mm. 5 g.
55. LIITUPIIPPU. Kopan katkelma. Ihmiskasvot kohokuviona. Kopan yläosassa kiertää merkkijono, ainakin N-kirjain. 26 x 22 mm. 2 g.
56. LIITUPIIPPU. Kopan katkelma. Ihmiskasvot kohokuviona. 33 x 19 mm. 5 g.
57. LIITUPIIPPU. Kopan katkelma. 25 x 24 mm. 5 g.
58. LIITUPIIPPU. Kopan katkelma. 31 x 19 mm. 3 g.
59. LIITUPIIPPU. Varren katkelma kopan juuresta. Leima ”2”. 35 x 18 mm. 3 g.
60. LIITUPIIPPU. Varren katkelma kopan juuresta. 50 x 13 mm. 4 g.
61. LIITUPIIPPU. Varren katkelma. 45 x 9 mm. 3 g.
62. LASIHELMI. Valkoinen, läpinäkymätön. 11 x 9 mm. 1 g.
63. LASIHELMI. Vaaleansininen, läpinäkyvä. 10 x 8 mm. 1 g.
64. TASOLASIA. Vihertävä. 50 x 20 x 2 mm. 2 g.
65. TASOLASIA. Vihertävä. 31 x 15 x 2 mm. 1 g.
66. PIIKIVI. Vaaleanharmaa. Jokseenkin suorakaiteen muotoinen. Kapeista sivuista yksi luonnollinen lohkopinta, muut karkeasti retusoituja. Lukkopiitä. 30 x 22 x 7 mm. 5 g.
67. PIIKIVI. Vaaleanharmaa. Jokseenkin suorakaiteen muotoinen. Kapeista sivuista kaksi lohkopintoja, muut karkeasti retusoituja. Lukkopiitä. 28 x 19 x 6 mm. 4 g.

68. PIIKIVI. Vaaleanharmaa. Jokseenkin suorakaiteen muotoinen. Kapeat sivut retusoituja. Mahdollisesti lukkopiitä. 30 x 22 x 7 mm. 5 g.
69. PIIKIVI. Vaaleanruskea. Jokseenkin kolmikulmaisen muotoinen. Paikoin kulumisen jälkiä. Mahdollisesti lukkopiitä. 32 x 21 x 7 mm. 3 g.
70. PIIKIVI. Vaaleanharmaa. Epäsäännöllisen suorakaiteen muotoinen. Kapeat sivut retusoituja. Lukkopiitä. 25 x 20 x 9 mm. 6 g.
71. PIIKIVI. Vaaleanharmaa. Epäsäännöllisen suorakaiteen muotoinen. Yksi kulma karkeasti retusoitu. Mahdollisesti lukkopiitä. 25 x 17 x 7 mm. 3 g.
72. PIIKIVI. Harmaanruskea. Epäsäännöllisen suorakaiteen muotoinen. Kapeat sivut osittain retusoituja. Mahdollisesti lukkopiitä. 18 x 15 x 4 mm. 1 g.
73. PIIKIVI. Vaaleanharmaa. Epäsäännöllisen muotoinen, mutta selvästi muotoiltu. Kapeat sivut retusoituja. Lukkopiitä. 25 x 22 x 7 mm. 3 g.
74. PIIKIVI. Harmaa – ruskea. Epäsäännöllisen suorakaiteen muotoinen. Kolmella kapealla sivulla käyttöjälkiä. Tuluspiitä. 32 x 22 x 13 mm. 10 g.
75. PIIKIVI. Harmaa – ruskea. Kolmikulmaisen muotoinen. Kolmessa reunassa käyttöjälkiä. Tuluspiitä. 30 x 17 x 15 mm. 7 g.
76. PIIKIVI. Harmaa. Epäsäännöllisen kolmikulmaisen muotoinen. Kolmessa reunassa käyttöjälkiä. Tuluspiitä. 23 x 17 x 15 mm. 8 g.
77. PIIKIVI. Harmaa – ruskea. Epäsäännöllisen muotoinen. Useassa kohtaa käyttöjälkiä. Tuluspiitä. 27 x 20 x 15 mm. 7 g.
78. PIIKIVI. Harmaa. Epäsäännöllisen muotoinen. Kolmessa reunassa käyttöjälkiä. Tuluspiitä. 25 x 17 x 15 mm. 8 g.
79. PIIKIVI. Ruskeanharmaa. Epäsäännöllisen muotoinen. Yhdessä kohdassa käyttöjälkiä. Tuluspiitä. 25 x 20 x 15 mm. 6 g.
80. PIIKIVI. Harmaa. Epäsäännöllisen muotoinen. Kolmessa reunassa käyttöjälkiä. Tuluspiitä. 15 x 15 x 12 mm. 3 g.
81. PIIKIVI. Harmaa. Pitkänomainen, epäsäännöllisen muotoinen. Yhdessä reunassa selvä retusointi, kahdessa reunassa käyttöjälkiä. Tuluspiitä? 49 x 17 x 9 mm. 5 g.
82. PIIKIVI. Iskos. Alle 1 g.
83. PIIKIVI. Iskos. Alle 1 g.
84. PIIKIVI. Iskos. 4 g
85. PIIKIVI. Iskos. Alle 1 g.

86. PIIKIVI. Iskos. Alle 1 g.

87. PIIKIVI. Iskos. Alle 1 g.

88. PIIKIVI. Iskos. Alle 1 g.